

Kedves Olvasó!

Dabas múltjával és jelenével egybeforrott azoknak a történelmi családoknak az élete, amelyek tagadhatatlanul rányomták bélyegüket a különböző településrészek fejlődésére, alakították ezek arculatát, irányították közéletét, öregbítették jó hírét a történelmi Magyarország minden táján. A Zlinszkyek és Halászok mellett a Vay családnak is két olyan utódot köszönhetünk, akik a maguk korában és szakterületén országos, sőt nemzetközi hírnévre tettek szert. Gróf Vay Péter püspök misszionárius világutazó és útikönyvek szerzője lett, a maga idejében páratlan szaktekintély volt a Kelet-kutatásban. Nővére, Vay Sarolta, a kalandos életű, bizarr és excentrikus teremtés nemváltó magatartásáról lett hírhedt. Mégsem emiatt emlékezünk rá, hiszen egy kerek írói, újságírói életművet hagyott hátra, amelyet kiegészítenek gyöngéd, romantikus, olykor satirikus hangütésű költeményei. Ezekből válogattunk össze egy kötetre valót, reménykedve abban, hogy igazi irodalmi kuriózumot teszünk le az irodalmi csemegékben búvárkodni szerető, a témát kutatni vágyó fiatal bölcsészhallgatók, vagy a versszerető olvasók asztalára.

Mindkét Vay testvér születésének évfordulóját idén ünnepelte Dabas Város közössége.

Vay Sarolta/Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából ezzel a kis kötettel emlékezünk egy nagy egyéniségre, aki nőként látta meg a napvilágot, de csak férfiként érvényesülhetett a férfiak által irányított irodalmi életben.

Kőszegi Zoltán polgármester

Gróf Vay Sándor (Sarolta), az első magyar újságíró

Gróf Vay Sarolta Szabolcs vármegye egyik legrégebbi családjából származik. Ősöknek a Szt. István idején megkeresztelkedő Voját tartotta a családi hagyomány, okleveles adatokat az Anjou-kortól találunk róluk. Címerüket, melyben a pajzs kék udvarán zöld téren jobbra futó, nyíllal átlőtt szájú, aranyagancsai közt kettős keresztet viselő szarvas áll, Vay Pál szarvaskői várnagy 1418-ban kapta, aki a pallosjogot is elnyerte Vaján. A történelemben a Vayak számos tagja játszott fontos szerepet. A legismertebb talán Vay **Ádám**, II. Rákóczi Ferenc udvari főmarsallja. Sarolta az ő bátyja, **Vay Ábrahám és Ibrányi Anna** ágához tartozik. Ők Alsószolcán éltek s 1807-től Bugyi és pusztáinak felét is birtokolták. Leszármazottaik közt Sarolta olyan férfiakra tekinthetett fel, mint a külföldet járt, modernizációs törekvéseiről ismert br. **Vay Miklós** [*1756 †1824] és azonos nevű fia [*1802 †1894], akinek Batthyány lemondása után 1848-ban a miniszterelnöki széket is felajánlották, vagy bátyjuk (Sarolta dédapja), **Vay József** [*1752 †1821], aki azért nem kapta meg a báróságot, mert az 1790–91-es országgyűléstől az ellenzék egyik vezére volt. Fia (Sarolta nagyapja), az 1830-ban grófi címmel elismert **Ábrahám** [*1789 †1855] szólalt fel az 1825–27-es országgyűlésen másodikként a „tudóstársaság” mellett és csatlakozott 8000 forinttal Széchenyi felajánlásához, s mint unokatestvére, a koronaőr Miklós, ő is igazgatósági tagja volt az akadémiának.

Sarolta apja, **gr. Vay László** a tizenkét gyermekes Ábrahám és Kazinczy Zsófia házasságából 1823. aug. 15-én a berkeszi

családi kastélyban született. Katonai pályára lépett, de kilenc évi szolgálat után huszár főhadnagyi rangban leszerelt. Jellačić támadásakor ismét kardot kötött az oldalára, s Dembinszky altábornagy szolgálatában vett részt a szabadságharcban. Temesvár után vele együtt menekült török földre. Egy időre Sumlában maradt, majd Konstantinápolyból küldte tudósításait Kossuthnak, végül Londonba utazott, ahol 1851-ben egyik elnökévé választotta az emigráció.

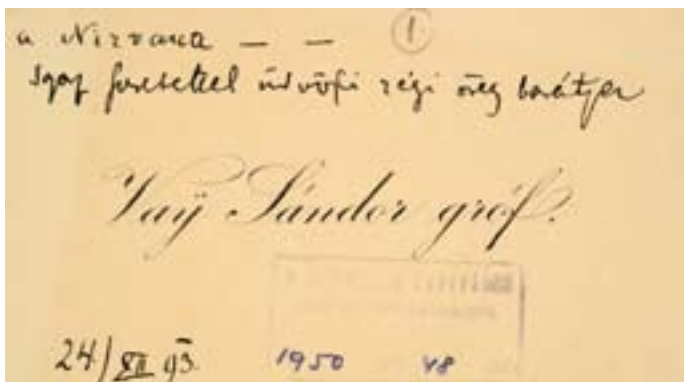
Röviddel halála előtt, 1855-ben apja járta ki neki az amnesziát. Hazatérése után Tiszacsegén próbált új életet kezdeni, majd megvette bátori Sigray Lajos gyóni birtokát és kúriáját. Feleségével, Beniczky Saroltával [*1837] Gyónra települt és m. kir. honvéd őrnagyi rangban a magyar érzelmű és népszerű József főherceg főudvarmester lett. Keveset (magáról sohasem) beszélő, transzcendentális idealista elméletekre fogékony embernek tartották, aki hajlamos volt az ihletett elmésséggel átszótt heves vitákra, hazafiként és izig-vérig katonaként gondolkodott. Felesége különösen érzékeny, művelt asszony, ám sajátos, „excentrikus” [különködő, feltűnően viselkedő, hóbortos] személyiség volt. Felmenői közt nem voltak ritkák a kényszeres viselkedésformák, a babonás szokásoktól az alvajáráson, holdkórosságon át a különködő öltözködési és viselkedési anomáliákig. Házasságukból négy gyermek született. Az első és harmadik (László és Judit) korán elhunyt, Sarolta és Péter viszont jelentős életművet alkotott.

Az apa nehezen viselte katonának szánt elsőszülött fia halálát. A leánynak született másodszülött Saroltát ezért „Sándornak hívta, férfiruhába öltöztette és fiúként nevelte”. Fiús nevelésről később Krafft-Ebing pszichiáter anamnézisében is szó esik, ám a pszichiáter ezt az apa „hóbortjának” tekintette és nem kapcsolta össze Sarolta/Sándor „genetikusan meghatározott és testi jegyekben kifejeződő rendellenesség”-ével. Gróf Vay László 1885. nov. 25-én hunyt el, s a tradícióknak megfelelően a berkeszi sírboltban helyezték örök nyugalomba. Özve-

gye huszonnyolc évvel élte túl, 1913. április 8-án Baden-Badenben halt meg. A szerényen jövedelmező gyóni birtok tönkremenet, a kúriában a világháborúban megszorodó hadiárvak karmelita apácákkal működő intézete rendezkedett be.

Gr. Vay Sarolta/Sándor, az első magyar újságíró, 1859-ben Gyónon született. Kétéves volt, amikor korának kalandos életű, jelentős személyisége: Kászonyi Dániel [*Bécs, 1813 †Budapest, 1886] az emigrációból hazatért. Barátja, Vay László hívta meg 1863-ban Gyónra és rábízta az intézők felügyeletét s leánya nevelését: „Eljátszhatsz a *kislánnyommal*!]. Igazi kis ördög, de... hamar megbarátkozik majd veled”. „A kis Sarolta... annyira megszeretett, hogy szinte jobban érezte magát mellettem, mint a szüleivel”, írta róla „Dani papa”, aki mintegy apjaként bánt vele. Amikor például a kislány hirtelen jött betegsége miatt Vayék utazásukat megszakítva váratlanul hazajöttek, torokgyíktól tartva Kászonyi azonnal Pestre kocsizott Argentini doktorért. Az orvos megérkezése után „odamentem szegény gyermek ágyához, aki átkarolta a nyakamat és ezt sutogta, mert hangosan nem bírt beszélni: Ó, édes Dani, ezek itt – anyjára és nagyanyjára mutatott –, azt mondták, hogy meg kell halnom...” Argentini megállapította, hogy „a gyermeknek csakugyan torokgyíkja van, a legrosszabbra kell elkészülniök, de ne adjuk föl a reményt. A kislányt! homeopatikusán! ke-

zelve, szivacsot és foszfort adott neki, ez a két leghatásosabb gyógyszer... Néhány napig lebegett szegény kicsike élet és halál között... Ráday Nina grófnő, aztán a szomszédos Sári község papja, aki értett[!] a homeopátiához, az apa és én virrasztottunk mellette”, amíg túljutott a krízisen...

A forradalom folytatását remélő Kászonyi lovagolni, vívni és sok másra is tanította a kislányt. Történelemre, európai életre, a francia felvilágosodás eszméire; s megismertette vele Mozart, Dumas, Walter Scott s a német romantikusok műveit. A széles látókörű, művelt, több nyelven beszélő, kitűnően vívó és zongorázó „Dani papa” radikálisan liberális szellemben nevelte „Sárit”, tehát nem csupán politikai újságíróként, házitanítóként is jól bevált. Az akkor leggazdagabb gyóni birtokos, Halász Jenő gyermekeinek, majd Szentgyörgyabonyban gr. Vay Dániel fiának nevelését is elvállalta. A kiegyezés után végül csalódottan költözött Lipcsébe, de Saroltával ott is kapcsolatban maradt.

Ha későbbi méltatóinak hihetünk, öltözködését, szokásait tekintve a „kis gróf” valóban úgy élt, mintha fiú lett volna. Nadrágot, fiús frizurát viselt, férfi módjára ült meg a lovat. Így bukkant fel az élénk társasági életet élő gyón-dabasi kúriákban, és a színpompás falkavadászatokon. Szívesen játszadozott a környékbeli paraszt-, kocsis- és lovászgyerekkel is, s

áhitattal hallgatta a cselédek, halászok, kocsmárosok meséit, majdani cikkeinek, novelláinak színhelyeit és alaptörténeteit. Krúdy, aki 1924-ben a dabasi kaszinóban tart majd róla felolvasást, úgy vélte, nem csupán az írói hajlam első jelei jelentek meg korán nála. Olykor „lányokat szöktet a nemesi udvarházakból”, bár Kászonyinál és kortársainál ennek csak a drezdai kalandtól van nyoma. Nem kizárt, hogy Krúdy a felnőttkori eseteket vetítette ki a gyermekkorra, amit későbbi kritikusai ténynek vettek.

A gyóni gyermekéveknek Beniczky nagyanyja vetett véget. Jövőjére gondolva magával vitte a tizenkét éves leányt Drezdába, s illő nevelését egy leányintézetre bízta. Sarolta ekkor hívja fel magára először a figyelmet első afférjével. Egy év múlva *„szerelemi viszonyt kezdett egy angol lánnyal, aki előtt fiúnak vallotta magát, és ...elcsábitotta.”* *„Aztán anyjához került vissza, [akinek] bele kellett nyugodnia, hogy lányát ismét Sándornak hívják, hogy fiúruhát hordjon, és minden évben legalább egy szerelemi viszonyt inscenáljon a saját neméhez tartozó személlyel.”* Az intézet táncóráin „barátkoztam össze egy nefelejcszemű, aranyszőke hajú kis misszel – írta erről Sarolta később. – Egyszer proponáltam neki, menjünk utazni. Ráállt”. Férfi módjára nyakába akasztotta hát „öreganyja guckerját”, ahogy az „angol gentlemanektől látta”, jegyeket váltott és búcsút intett az intézetnek. Az utánuk vonatozó „Dani papa” a dobenbachi állomáson érte utol őket. A „grószmamának, meg neki okozott szomorúság” miatt „szörnyű korholásban” részesítette és sürgősen hazavitte. A következő ismert női kalandot huszonhárom éves korában Egerben dokumentálták. Ott egy Hegyesi Mária nevű színésznőnek udvarolt, s bár párbajbajozott is érte, vonzalma még egyoldalúnak tűnt. Tartós kapcsolatba a tiszaezslári per idején bonyolódott.

A kontesz mindenben eltért a korabeli főnemesség leányaitól. Tanulmányait nem fejezte be a leánynevelédkben. Akkor végzett egyetemet, amikor ez nők körében nem volt ter-

mészetes. Drezdai, lipcsei, berlini tanulmányai után Budapesten diplomát is szerzett. Serdülőkorának végén versekkel próbálkozott, később novellákban és a publicisztikában találta meg műfaját. Első versei Kánya Emília lapjában, a Családi Körben jelentek meg. Írásait szívesen fogadták a lapok (Vásárnap Újság, Új Idők, Egyetértés, *Magyar Szalon*, Képes Családi Lapok, Független Magyarország, Ország-Világ, Hét, Jövendő, Országos Hírlap, *Debreczeni Hírlap*), 1895-től évtizedekig a Pesti Hírlap állandó munkatársa volt. A századvég budapesti társasági életének különleges alakjává és (számos különbség kihangsúlyozása mellett) Aurore Dupin kisasszony magyar megfelelőjévé vált. George Sand is szívesen járt lovaglóstort pattogatva, szivarozva férfiruhában (Chopinhez s más hírességekhez fűződő viharos szerelmi kapcsolatai szóbeszéd tárgyát képezték), és gróf Vay Sarolta is szokatlan allűrökkel és férfias szokásaival keltett figyelmet.

Diplomás nőként írásból, újságírásból élt. „Fekete szivart szeretett a szájában tartani, amikor a régi Kerepesi úti lóvasúton a hölgyeket gavallérosan szemügyre vette. Sétapálcáján madárfej volt, amelyen füttyenteni lehetett lion módra ama hölgyek után, akik fátyolba burkolózva, lesütött szemmel szaladtak el a Hatvani kapu helyén, s szürke vagy fekete keménykalapja mindig félre volt csapva rövidre nyírt fején, bergsteiger-cipőt viselt, mert az volt a férfidivat, a nyakkendőjébe egy turbános fő volt tűzve, kisujján pecsétgyűrű, kezében gigerli pálca, mint bármely pesti gavallérnak”. Mégis „nagyon boldogtalan teremtés volt a grófnő, aki voltaképpen arra született, hogy a magyar Don Juanokat (akkor így mondták) térdepeltesse női bokák elé, hogy férfiaságát emígy is bizonyítsa.” Még tört is hordott magánál, és amikor egy Gáspár Imre nevű költő szerelmet akart vallani „a férfiruhás grófkisasszonynak”, dühében elő is rántotta. A nők egyébként szerették a kávéházakba, szerkesztőségekbe járó, férfiként élő gróf Vay „Sándort”, aki a bordélyokban is felbukkant néha, ahol „a lányok is elégedettek voltak vele”.

Az alig több mint másfél méter magas, nőies formáit zsakettbe bújtató, vad káromkodásaival figyelmet keltő figura, rövidre nyírt hajával, bajusztalan, gyerekes-öregasszonyos arcvonásaival „bizarr jelenség lehetett”, mégis jó érzékkel választotta ki az excentrikus személyiségeket, akik viszonyozták is érzelmeit. Egymást követték a „viharos és szenvedélyes, de többnyire ártalmatlan románcok”, olykor leányszöketések. E szerepjátéknak Steinert szerint lehetnek mélylélektani okai is, de főképp ama felismerésből fakadtak, hogy „a századvégi, századfordulós Magyarországon – a nők számára – elképzelhetetlen a független értelmiségi lét, a szabad pálya”, hisz a női emancipációt csak az első világháborút követő évek hozták meg. Vay Sarolta azonban semmiképp sem tekinthető „kékharisnyaként” sznobizmusból írogató grófnőnek, ahogyan pár évtizede egy újságcikk jellemezte. Valóban abból élt, amit íróként keresett, olykor Krúdyt idéző szinten írt, amit tehetségével s egyetemi tanulmányaival alapozott meg.

Tudósítóként vett részt 1883-ban a hírhedt tiszaezlári vádper nyíregyházi tárgyalásán. Itt ismerte meg a törvényszéki bíró lányát, Eszéki Emmát, a tehetséges színésznőt. Heves udvarlása sikerrel járt. Emma a színpadot is elhagyta érte, ő meg Ausztriáig „szöktette el a kába leányzót”. Állítólag „egy álpap összeadta őket”, melyről okmány is készült, majd három évig együtt béreltek lakást Pesten. „Házasságát” hat év után felbontotta, bár Emma élete végéig Vay grófnénak tekintette magát. A válás oka, hogy 1887-ben a Wörthi-tónál nyaralt és egy karinthiai vadászaton szenvedélyes kapcsolatba keveredett Engelhardt Mária huszonhat éves tanítónővel. Egymásba szerettek, levelezésbe, majd szerelmi viszonyba kezdtek. A „gróf úr közeledését” a gazdag szülők sem ellenezték. 1889-ben egybekeltek, Mária pedig kijelentette, hogy „már nem szeretem az idegen gyermekeket, de ha Sanyitól volna gyermekem, azt imádnám”.

E „házasságnak” Sándor eladósodása vetett véget. Egy nem létező titkári állás kauciójához „apósától” kért nyolcszáz forintot, de nem tudta megadni. Az „após” erre feljelentette, hogy nő, melyről (a Borsodmegyei Lapok 1889. november 12-i száma pl. „Kisasszony-férj” címmel) a hazai sajtó is beszámolt. Mária Engelhardték haza, míg Vayék a letartóztatásától rendőrfogdában ülő Saroltát Richard Krafft-Ebing szanatóriu-

mába vitték kezelésre. Az eset ezzel a bíróságtól egy orvosi intézmény hatáskörébe, a jogvitából (mint homoszexualitás) az orvosi érdeklődés középpontjába került, a morális és bűnügyi problémát pedig a magyarázatkeresés és diagnosztizálás igénye váltotta fel. A harmincéves gróf „nőies finomsága, egyúttal határozottan férfias jellege” dr. Birnbacher törvényszéki orvost is zavarba ejtette. Krafft-Ebing publikációja szerint Sarolta „gondos nevelésben részesült, nagyobb utazásokat tett atyjával, természetesen mindenütt mint fiatal férfi”. Korán „emancipálta magát, kávéházakba járt, sőt kétes hírű helyektől sem idegenkedett... Gyakran részeg volt, kedvelte a férfisportot, igen ügyes vívó volt. Vonzódott a színésznőkhöz vagy más egyedülálló, lehetőleg nem egészen fiatal nőkhöz.”

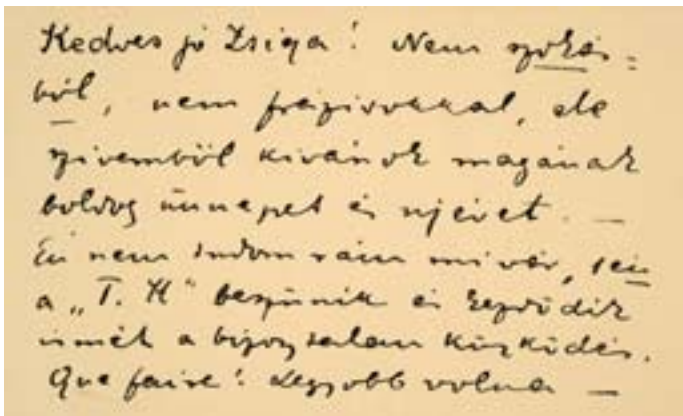
»Legszívesebben csúnya, jelentéktelen kinézésű férfiakkal mentem női társaságba, hogy ezek ne homályosítsanak el – mondta a pszichiáternek. – A szellemességet többre becsültem a nőnél, mint a szépséget... Szeretem, ha a nő szenvedélye költői fátyol igéző leple mögül nyilvánul meg. A szemérmertlenséget undorítónak találtam a nőnél.« Egyfelől elismerte, hogy „vallásos, élénken érdeklődik minden szép és nemes dolog iránt, csak a férfiak iránt nem, sokra becsüli, ha mások erkölcsileg nagyra becsülik... Mélyen sajnálja, hogy szenvedélyével szerencsétlenné tette Marit”. A pszichiáter szerint Saroltánál „súlyos terheltség alapján álló veleszületett rendellenes nemi érzés áll fenn, mely anthropologiailag is megnyilvánul a testi kifejlődés anomáliáiban, s hogy a vád tárgyát képező cselekedetek kóros és meg nem fékezhető sexualitásával magyarázhatók.” Am íásaiból „szilárd és határozott jellem világlik ki, ...mindig féktelen, vad szenvedély, gyűlölet és makacs ellenállás mindazzal szemben, ami a szerelemre áhító szív útjába áll.” Még „a törvényszéki orvosoknak is nehezükre esett a női ruha dacára szem előtt tartani, hogy nővel van dolguk, mert ha Sándorral, a férfivel érintkeztek, a társalgás sokkal közvetlenebb, természetesebb, szinte korrektebb lett.”

Hanna Häcker osztrák nőtörténész Krafft-Ebing ezen beszámolóját tartja az első, orvosilag leírt, prototipikus *női homoszexuális* esetnek, a holland Geertje Mak pedig a *maszkulin nő* első orvosi leírásának. „Saroltának jó oka volt arra – öszszegzi Borgos Anna –, hogy épp az *utóbbi* határt hágja át: hogy „maszkulin” [férfias] nő – kvázi heteroszexuális férfi – legyen, és ne lesbikus nő. Nőkhöz vonzódó nőként a heteroszexuális férfieleletforma volt az egyetlen lehetőség arra, hogy megőrizze hagyományos életmódját anélkül, hogy mélyen konfrontálódnia kelljen a környezetével; amit lesbikus nőként ... semmiképpen nem tudott volna elkerülni.” Hogy a férfiruhával mi volt a célja, Sarolta ezt válaszolta: „*Semmi más, mint, hogy férfi vagyok, az akarok lenni, és ezt nekem senki sem tilthatja meg!*” *Védőbeszédében Istenre hivatkozott, „ mint »perverziója« megalkotójára”, a jogászokhoz, pszichológusokhoz és patológusokhoz pedig így szólt: „Írányítsák maguk az én életemet; minden léptemet a szerelem vezette, minden tetteimet ez indokolta – hisz Isten oltotta belém. Ha ő ilyennek teremtett és nem másnak, arról csak nem tehetek én...”*

Visszakerülvén Pestre, viselkedése mit sem változott, de teljesen az irodalomnak szentelte életét. Mindig férfinéven: D’Artagnan, Vayk, Floridor, Vicomt Letoriéres, Nemo kapitány, Celesztin vagy egyszerűen gróf Vay Sándor néven szignálta írásait. Karcolatai és emlékezései főként a 17–18. század főúri-nemesi társasági életével foglalkoznak, gyerekkori élményeiből és tanult ismereteiből táplálkoznak. Ágay Adolf előszavával megjelent első kötete, a két évszázad történelmi, kultúrtörténeti érdekességeit csokorba gyűjtő „Régi magyar társasélet” 1900-ban igazi szenzáció volt és nagy sikert aratott. Ezt újabb kötetek követték, 1909-ben pedig „Gróf Vay Sándor Munkái” címmel tízkötetes sorozattal jelentkezett. Műveit gyakran több változatban, számos lapban közölte és sokféle álnevet alkalmazott, így jóval több írása lehet, mint gondolnánk.

Századfordulós népszerűsége nem véletlen, hisz a „történelmi félmúlt” sajátos hangulatait ragadta meg az egyre gyorsabban polgárosodó, nehezen követhető világban. „Ma már sok olyan kúriának a mohos fedelén csurog be az eső, ahol hajnali szürkületbe hajnal piros hasadásába sírt bele a hegedű. Bajnokfű, összezsugorodott tormalevél a kertekben. Rózsaszín, szúrós bogáncsot ingat a szél, és vadkomló kúszik az elvadult rózsatőkére. Fekete bodzavirág hajolt búsan a töredezett kerítésre. A sírva vigadás duhaj lármapája úgy hangzott, akárcsak keserű, vad, halotti orgia.” E sorokat, utal rá Szávai Géza, „nem akármilyen író írta. De nem Krúdy Gyula, hanem Vay Sarolta grófnő a szerző”, aki előrejelzi a huszadik század eleji széppróza csodáját, Krúdy Gyulát.

Apját (s az elszegényedve, elfeledve 1886. máj. 11-én elhunyt Dani papát) elveszítette, a hajdani Vay-birtokból és kúriából csak egy roskatag csódtömeg maradt, az a világ pedig, melyből merítkezett, a valóság helyett csak az emlékek dimenziójában mutatta meg hajdani önmagát. Amikor „A grófi kastély” című, rá emlékező versével Gyóni Géza elküldte neki a „Dabas és Vidéke” c. lap egyik számát, a „szőke kontesz” mint gróf Vay Sándor köszönte meg „az én kedves falumból jött üzenetet”. Hisz „hiába, csak odahúz engemet a szívem a »buckába«, a roskatag, ócska kúriába, a »lilaruhájú orgonabokrok« közé”. Ám ahogy tovább gyorsult az urbanizáció, majd szüntelen ágyúdörgéssel köszöntött a világra a négyéves háború, az ő hangja mind nosztalgikusabbá, melankolikusabbá vált. Mind fájóbb messzeségbe került Petőfi századának ködbe vesző világa. Lassacskán így vesztette művei (neki írói dicsőséget, az utókornak mással nem pótolható sajátos irodalmi forrást jelentő) árnyalakjait, akik, „az agáca-illatos, holdvilágos nyári éjszakákon eljöttek hozzám a dabasi öreg temetőből mesélni, regélni, régi mesét”. Az 1910-es években már mindinkább idegennek érezte magát. Gyakran keresett külföldön vigasztalást, a háború kitörése után pedig Svájcban rekedt.

Kedves jó Zsiga! Nem szüksé-
ből, nem fejvétel, de
gyivemből kívánok magának
boldog ünnepet és nyárat. —
Én nem tudom ráim mi van, szé-
a „T. H” beszámoló és regény
ismét a bizonytalan kérdés.
Que faire? degyobb volna —

Egy ideig még Zürichből küldte írásait lapjának, majd kávékereskedésből próbálja fenntartani magát. 1918 márciusában tüdő- és mellhártyagyulladás döntötte le lábáról. Legyengülve került utókezelésre Luganóba, de már nem tudták megmenteni. Május 23-án a szanatóriumban hunyja le örökre szemét az első magyar újságíró, aki „másságát” is elsőként vállalta nyíltan. Hogy ezt akkoriban hogyan kezelték, Borgos Anna füzte csokorba, mondván, „a nemét váltó nőnek már létezett lehetséges mintája, reprezentációja” az ő korában is. A *Pesti Hírlap* nekrológja „az irodalom elmerengő, mélaszavú, regényes életű művelője”-ként emlékezett rá, a *Budapesti Hírlap* azt is megemlítette, hogy „Férfimódra élt és viselkedett... bolyongott céltalanul, önmagával és az emberekkel való meghasonlásban. Vágyai voltak, de reményei soha”.

Gróf Vay Sándor/Sarolta egy ellentmondásos kor ellentmondásos gyermeke volt. A kor „diszharmóniájához híven egész életében magányos lázadó maradt, viselkedésével tiltakozva azok ellen a társadalmi szokások ellen, melyekről írásai-
ban sokszor olyan lelkesen, meghatottan, nosztalgiával eltelve írt”. Akárcsak öccsét, **gróf Vay Péter** [*Gyón, 1864. szept. 26. †Assisi, 1948. febr. 28.] Kelet-kutató misszionáriust, író, festőt a tudomány, őt manapság fedezi fel újra az irodalom. Mint

Szeretett édes öreg anyám! A hercegkőn
 megbízott nagy Góbel úrnakól kérem
 a M. Sialon járára vedes - én egy
 sem tudom hogy képlek ehhez - de éve-
 line csakbe ékual nagy tudom öngyötie-
 tesben vagy, kalán így képlek leuvel
 a kérele követi ére - nagyon leuote
 leguel. Hála Steiner min semmi
 bajom, dolgom - hát élhetek. Öt
 évvel együtt győből yerezo, hű
 - Bécs april 4. 1897. Pasótsádel

legutóbbi válogatásának előszavában olvashatjuk: „Vay Sarolta
 többet érdemel az utókortól – és az utókor is többet érdemel:
 szegényebbek vagyunk az irónia, önirónia és humor eszkö-
 ztárát oly tüneményesen kezelő, rendkívül szellemes író jelen-
 tekenyebb műveinek ismerete nélkül”. A testvérek viszonyá-
 ról keveset tudunk. Halála előtt pár évvel Péter indítványozta
 Gyónnak, hogy nővérenek állítsanak szobrot, de csak egy ut-
 cának adhatott nevet.

Dabas város kulturális örökségéhez végül is a gróf Vay csa-
 lád három tagja járult hozzá. László, az 1848–49-es forrada-
 lom, szabadságharc, emigráció és a kiegyezés korának jelleg-
 zetes alakja; az írásaiban a 18–19. századi Gyón–Dabas epi-
 zódjait megörökítő, különös életű Sándor/Sarolta és testvére, a
 közgyűjteményeinket, földrajzi, művészeti ismereteinket gyá-
 rapító Péter. Mindhárom életmű ápolásra méltó, maradandó
 értéket képvisel.

Czagányi László

A pályakezdő költő

Vay Sándor/Saroltát elsősorban prózaíróként ismerjük. Egy időre – úgy tűnt – ebben a minőségében is elfelejtődött, de napjainkban mintha ismét gyarapodna olvasóinak tábora: újra érdeklődést keltenek hangulatos, szellemes írásai a rég le-tűnt időkről, a nemesi-dzsentri világ jellegzetes figuráiról, nevezetes történelmi személyiségekről. Művelődéstörténeti szempontból is jelentős ez a különleges életmű, s az írások sajátos stílusa, szellemessége, nyelvi változatossága révén a korabeli próza értékei között van a helye.

Azt azonban kevesen tudják, hogy írói pályája kezdeteként első, nyomtatásban megjelent művei költemények voltak. Kirtartó és következetes kutatómunka kellene ahhoz, hogy teljes listát kapjunk a különböző folyóiratokban, újságokban számos írói álnéven megjelent verseiről. Ez a folyamat most elkezdődött: a szülőföld, a prózai művekben sokszor és szeretettel emlegetett „bucka” immáron 57 Vay Sándor/Sarolta-verssel tiszteli meg az író-költő emlékét. Nem tudhatjuk a költemények keletkezésének pontos idejét, de tematikájuk révén szinte biztosra vehetjük, hogy az 1879-ig nyomtatásban megjelent 35 vers jelentős része jóval korábbi. Gyermekkori önmagára mint „mesemondó, álmodó kis poétára” emlékezik, aki korán kezd verselgetni: „Én mindig csak szomorú verseket írtam. Sihederkoromban is. Az agácafákról, hervadó rózsákról és egyéb hasonló, szomorúságos dolgokról.” Ugyanitt ifjúkori ihletőinek egyikéről is olvashatunk: hogyan írt verseket „Anyegin-recipeje” szerint. Puskin verses regényét olvasva ezt a „szerelmi válfajt” kezdte utánozni pajtásai körében: „Ma is emlékezem egy halavány, sugár leánykára – korán halt el, mint apáca – akinek anyegini levelek módjára írott cédulákat

küldözgettem, s aki aztán... sóhajtozva játszott nekem szép, szomorú melódiákat.”

Erre az idézetre más szempontból is fel kell figyelünk: a férfiszerep nyilvánvaló vállalására. A később keletkezett versek – döntő többségükben szerelmi témájúak – „narrátora” is férfi, a boldog vagy boldogtalan szerelem érzésének versbeli megfogalmazása e vonatkozásban nem hagy kétséget az olvasóban. Felmerül bennünk a kérdés: vajon hogy fogadta ezt a „szerepcserét” a baráti kör, amelyek tagjai társadalmi szempontból a megye elitjéhez tartoztak? Tudomásul vették, elfogadták! – „Valamikor rólam is faragtak rigmust. Talán Ráday Eszter, talán valamelyik másik komponálta az Ilkeyék szalonjában, ott a vármegyeházán:

Vay Sanyi keszkenője –
Féher rózsa hull belőle...

Kedves, vidám társaságom mindenik hölgytagjának adtam aztán emlékül egy olyan selyem keszkenőt, aminőt akkoriban viseltem.”

Más dokumentumot is ismerünk az 1870-es évekből, amely azt bizonyítja, hogy az „álmodó kis poéta” verseslési hajlamát szélesebb körökben is ismerték. Szemere Miklós (1802–1881) a „vén poéta” válaszol az „édes kis Sarolta” üdvözlő soraira. (Válasz Vay Sarolta költői levelére):

„Mikor jössz hozzám édes húgom?
Mikor foghatlak, – szólj – ölelni?”

Így indul tehát a költői-írói pálya: az itt közölt verseket szerzőjük 1879-ig Vay Sarolta, ezt követően pedig már Vay Sándor néven publikálja.

Az eddigiekből is következtethetünk Vay Sándor/Sarolta személyiségére, s ha figyelmesen olvassuk prózai műveit, ezekben gyakran találhatunk utalásokat családi körülményeire, életének alakulására. Meggyőződhetünk arról is, hogy műveltsége milyen szilárd alapokra épült és gyarapodott „világ-bolyongásai” során, élete végéig.

Kászonyi Dániel, aki külföldről hazatérve nevelőként élt a Vay családnál, elismeréssel ír az ottani „szép könyvgyűjteményről”, több olyan híres művet is olvashatott ott, amelyet addig nem ismert. „Szellemi táplálék” szempontjából szintén kedvező légkört talált a Vay családban és baráti körükben, „egész elégedetten” élt a gyóni kúriában. Természetes, hogy a kis Sarolta szellemi gyarapodása (a „fiús-sportos” nevelés mellett!) több szempontból is biztosítva volt. Alapokat kapott ehhez családjától, s világlátott, sokoldalúan művelt és tájékozott nevelője tudatosan fejlesztette intelligens, érdeklődő tanítványa képességeit. Nézetei szerint „a lánynevelés az egész kontinensen hibás” ekkor még, csak Angliában „tudott a női nem nevelésének módszereivel egyetérteni”. Radikálisan liberális világnézetéből természetesen sokat vesz át a tanítvány is, ennek szellemében alakítja egyéniségét és igényét a magasabb szintű műveltség megszerzésére. Drezdában, Lipcsében, Berlinben egyetemi előadásokat látogat, alapvető ismereteket szerez a 19. sz. egyik legnagyobb hatású és jelentőségű művészi stílusának, a romantikának filozófiai és irodalmi irányzatairól. Schopenhauer és Kant filozófiai művei mellett Wagner zenéje áll érdeklődése középpontjában, de ismeri és olvassa az angol és francia romantika nagy személyiségeinek műveit is.

Az 1867-es kiegyezéssel egyet nem értő és Németországban megtelepedő Kászonyi nevelői megbízatása itt is változatlan, Sándor/Sarolta írásaiból tudjuk: alkalom adódott arra is, hogy a „jó öreg Dani papával” elmenjenek „egy kicsit világot látni”. Felkeresik azokat a nevezetes helyeket, amelyekhez a tanítványnak zenei vagy olvasmány-élményei kapcsolódnak. Thüringenwaldban „a híres Hörselberget mutatta meg Dani papa, Tannhäuser lovag járt itt... a róla szóló Wagner operát t.i. láttam volt már akkor”. Düsseldorf a Heine műveivel kapcsolatos irodalmi élményei kapcsán vonzotta. A Bolkerstrasse 53. alatt meglátogatta a Dalok könyve írójának szülőházát, ahol „a ház kertjében ott áll még a sárgult levelű agácafa, az, amelyet

a kis Harry ültetett. Ott van a tyúkketrec is, ahol játszott apró pajtásaival, s álmokat szőtt...”

A németországi egyetemek látogatása és az „egyre más országokat, tájakat kereső utazások” után hazatérve Budapesten is egyetemi előadásokat látogat. Nem a társadalmi helyzetének megfelelő hagyományos életmódot választja, úgy tűnik, kibontakozó írói képességeinek birtokában az irodalmi élet nyilvánosságát keresi, s ennek megfelelő – külsőségeiben szokatlannul „különc” – életmódot választ.

Talán szerepe van ebben a gyóni birtok egyre apadó jövedelmének is, amely már régen nem fedezte a családi kiadásokat. Jóval később ír is erről, nem hibáztatva „boldogult szegény jó édesapját”. – „Övé volt a vagyon – tehetett vele, amit akart. Egész életemben kínlódtam a kenyérért, de még a lelkem legfenekekén sem tettem neki szemrehányást soha azért, hogy a successiót a kis lajzim zsebébe is betehettem. Én csak szeretni, áldani tudtam emlékét, amiért olyan boldoggá, széppé varázsolta gyermekéveimet.”

Sikeresen indul a költői pálya: Kánya Emilia író- és szerkesztőnlapjában, a Családi Körben jelennek meg versei, amelyekért már honoráriumot is kap. Ez még szokatlan számára – „Úgy éreztem, elsüllyed alattam a parkett...” –, de jelentős átlomás az anyagi függetlenség és az egyéni igények alapján kialakítandó életforma felé vezető úton. Rövidesen más lapok is közlik verseit, majd prózai írásait – így indul a sikeres írói-újságírói pálya. Rövidesen már gróf Vay Sándor néven publikál, s egyre népszerűbb szereplője lesz a korabeli irodalmi életnek.

Kortársai és az utókor mint prózaírót tarja számon, sikereit tárcanovelláival, rendszeresen megjelenő úti beszámolóival, újságírói tudósításaival alapozza meg. Verseiről kevés szó esik a róla szóló méltatásokban, s ennek elsődleges oka az, hogy ezek nem képviselnek figyelemre méltó színvonalat, új, modernebb stílust a századvég és századforduló rendkívül színes, új irányzatokat is meghonosító kortárs magyar lírájában. Min-

den bizonyosan ő is érzi ezt, egyik itt közölt 1877-ben megjelent, társadalombírálatot is tartalmazó versében „nálánál jobb költő”-ről ír.

A korábbiakban már szó volt arról, hogy első verseit az „Anyegin recipéje szerint” írta, ugyanakkor „lelkét impregnálta a Reviczky-féle szomorú pesszimizmus”, „s egy kicsit még Werther-epigonként” szemlélte a világot. Később Heinrich Heine (1797–1856) lírája volt rá nagy hatással, de írásaiban emlegeti a német mester prózai útirajzait, önéletrajzi írásait és szépirodalmi értékű publicisztikáját is. Heine romantikusként kezdte, majd a német korai realizmus vezető egyénisége lett. Világhírűvé lírai versgyűjteménye, a Dalok könyve (1827) tette – s a jelek szerint ez adta Sándor/Saroltának azt az irodalmi élményt, amelynek hatására lírai alkotásainak stílusa kialakult.

„Olvasgatom a dalok könyvét” – így kezdi egyik itt közölt versét, amelynek témája a szerelem, ami „annyira szent, és annyira tisztán két egyénnek a legbensőbb, legintimebb dolga, hogy arról frivol módon diskurálni... szentségtörés”. Lírájában övé a férfiszerep, eszménye az „örök asszony” iránti „nemes szerelem, amelynek alapja a lovagiasság, önzetlenség, önfeláldozás, elnézés és a türelem. Schopenhauer filozófiájának egyik alaptételeként azonban a boldogság romantikus teljességéről csak álmodozni lehet, a valóságban megélni lehetetlenség.

Verseiben felfedezhető a romantika egész kelléktára, nagy szerepet kap nála a természetábrázolás, amely keretül szolgál a boldog vagy éppen boldogtalan szerelmi idillnek. A versforma, a költemények kép- és szókézlete is a konzervatív költői hagyomány követését bizonyítja. Mint elbeszélő is a hagyományokhoz igazodik: ballada-formában olvashatjuk itt A bolygó hollandi történetét, amelynek ihletője a nyilvánvalóan Wagner híres, azonos című és tartalmú operája.

A már említett balladán kívül a másik vers, amely témában, műfajban különbözik a többitől, az 1879 decemberében

Szabó Endrének címzett verses levél: tréfás intelmek a házassodni készülő „czimborának”, a „kedves, víg, pajzán magyar Béranger”-nek a jó házasság megvalósítása érdekében. Szabó Endre (1849-1924) író, műfordító, újságíró, lapszerkesztő, 1876-ban verseskötete is megjelent. A verset olvasva bizonyossá válik, hogy írója ekkor már barátokra talált a fővárosi irodalmi életben, egy bizonyos „kör”-höz tartozik, amely befogadta. Szabó Endre orosz klasszikusokat fordít magyarrá, s ez kapcsolatba hozható azzal, hogy Sándor/Sarolta prózájában többször is találkozunk Turgenyev (1818-1883) nevével. Sorsa – úgy látja – „a világjáró Szergejevics Ivánéval rokon, otthontalanul élt és halt meg az oroszok nagy írója.” S amire okvetlenül fel kell figyelni: Turgenyev „régii orosz nemes urak, régi orosz udvarházak klasszikus megéneklője. Bár távol, de írásaiban fogytig ott élt az odahagyott, düledező orosz udvarházak népével, gyermekora emlékeivel.”

Az itt közölt versek közül kétségtelen, hogy a Lea c. költői elbeszélés mond számunkra legtöbbet írója személyiségéről, világszemléletéről. Az elbeszélő költemény mint műfaj nem újdonság ekkor, a romantika neves költői tették népszerűvé, Sándor/Sarolta is emlegeti prózájában Byron, Musset és főként Puskin „versesregényeit”, mint gyakori olvasmányait. Domokos Mátyás irodalomtörténész „a hetvenes évek versesregény dőmpingjét” említi tanulmányában, s ennek legértékesebb darabját, Arany László A délibábok hőse c. művét (1871).

A Lea c. költői elbeszélés főhőse és írója számos vonatkozásban azonos életutat jár be. A származás, a németországi tanulmányok, a nagyvárosi élet érték-hiánya, a vidéki parlagi, primitív módon élő és politizáló „intelligencia” kritikája mindkettőjüknél azonos. Ahol megtalálják a feloldozást, az igazi szerelmet, az élet, a szellemi munka megfelelő közegét és lehetőséget: a művészvilág, tágabb értelemben a szellemi élet, az irodalom különböző területeit művelők liberális gondolkodású, szabadabb világa.

Végül Vay Sándor/Sarolta pályakezdéséről legméltóbb, ha a kiváló író-kortársat szólaltatjuk meg, Krúdy Gyulát: „De hát ez mind csak eleinte volt, amikor a kezdő poeta még nem tudott elhelyezkedni az irodalmi életben, nem tett szert jótalálkozásokra, mint vidéken mondják, ahol még azt hiszik, hogy az írói értéket a jótalálkozások adják.” – Úgy tűnik, ezt az „írói értéket” napjainkban „jótalálkozások” nélkül is kezdik újra felfedezni!

Szólni kell még Sándor/Sarolta egy prózai művéről, amely nem véletlenül kerül közlésre kötetünkben. Az Új Idők c. folyóirat 1896. febr. 2-án V.S. jelzéssel közli azt az írást, amely a Vay család egy másik, irodalmi életünkben szintén jelentős szerepet játszó tagjáról szól.

Czóbel Minka (1754–1943) Sándor/Sarolta unokatestvére, kortársa. Ő is versei révén vált ismertté a századvég irodalmi életében, költészete azonban más irányból indult, mint rokonáé. Sokoldalúan művelt, négy nyelven kitűnően beszélő személyiség, aki nem csak verseket – majd később prózát ír, hanem fordít is: idegenből magyarra, magyarról idegen nyelvekre. Ő fedezi fel a magyar olvasók számára a francia dekadensek, köztük Paul Verlaine költészetét, de a kor más, divatos-modern költőit is tolmácsolja. Néhány évtizedig feledésbe merült életműve, de az 1970-es években újra felfedezte jelentőségét az irodalomtudomány, s Ady és a Nyugat előfutáraként jelölte ki helyét irodalmunkban. Olyan tartalmi és formai jellegzetességeket kezdeményezett a 19. sz. végén líráinkban, amelyek abban az időben merőben újak voltak: így az impresszionista költői látásmódot, s az akkor még nálunk előzmények nélküli szabad verset.

Mindkét író-költőnő maradandót alkotott: sajátos életművüket irodalmunk értékei között tarthatjuk számon.

Sztavinovszky Győzőné

Dalok

I.

Csak egy csöppet...

Csak egy csöppet Léthe vizéből!
Ez égő ajk fájón sóhajt,
Csak egy csöppet, hisz e szív oly rég
Eped és feledni óhajt.

Szeretném már feledni végre,
Mit szenvedett e dúlt kebel;
Feledni őt, kit hõn szerettem,
S ki árva szívem tépte el.

Szemében kárhozatnak lángja,
Méz-ajakán hazug szavak,
S én hittem, hittem mindörökre
Neked, te édes szép alak.

Hittem, míg végre megcsalódtam,
Kínos volt ah! az ébredés;
E kék szemek csoda bájáról
Rosszat hinni oly nehéz.

Most keblem gyötrelmek hazája,
Remény-sugárt hiába vár,
S az elmúlt szép emlékek árnya,
Belé már csak kísértetni jár.

Csak egy csöppet Léthe vizéből!
Szánjatok meg oh! istenek,
Felednem kell, vagy kárhozat vár
Miattatok, szép kék szemek! –

II.

Panaszkodám...

Panaszkodám a vad erdőnek,
Meghallgatá fájdalomamat:
Részvéttel néztek, s hajlíták le
Százados fák az ágakat.

Panaszkodám a föllegeknek,
Könyűt ejtének sorsomon,
Látván a kint szememben égni
S a halványságot arczomon.

Panaszkodám a virágoknak,
Rétnek, pataknak egyaránt,
Búsan hallgatták szenvedésim'
Résztevő testvérek gyanánt.

Panaszkodám az embereknek,
S ők?... hidegen fordultak el,
Hja! embert, emberek keserve
Nem indít meg, nem érdekel.

(Vasárnapi Ujság, 1875. márczius 7.)

Tantalusz

Mi az, mi engem úgy kínoz, gyötör?
Az az emésztő, de édes gyönyör,
Mely, mint zajongó, böszült tengerár,
Forr, hánykolódik, s nyugtot nem talál?
Mámor zsibongja által véretem?
Ily lázzal ajkam a miatt remeg?

Avagy csak hiú álomképeket
Rajzol elém e kába képzelet?
Oh nem! Valóság az, mi úgy kínoz,
A mi egyszerre kéjt és kínt okoz.
Imádom őt, ki engem nem szeret,
Ölve tartja szíve lelkemet;
De oh! a végzet olyan mostoha
Nem, nem lehet ő enyémmé soha!

(CSALÁDIKÖR, 1875. márczius 14.)

Dalok

I.

Miért is tudlak még szeretni,
Te szép, te jéghideg szobor!
Nem érdemled forró szerelmem
S a könnyet, mely szemembe forr.
„Csak egy csókot, csak egy mosolyt”,
Szólék: hiába esdekeltem,
Őrült, lázas érzelmimért
Cserébe fagyos közönyt leltem.

Egy perczig égő szenvedéllyel
Szeretted volna csak csupán,
S tépted volna ízenként széjjel
Szívem' az édes kéj után.
Áldanálak... Sötét az éj,
Az óra épen éjfél kongott;
A szél kaczag az ablakon:
„Ki látott már ilyen bolondot”.

II.

Nem fáj-e látnod ez összetépett lelket,
A melyen közönyöd annyi sebet ejtett,
És a melyet ilyen nyomorulttá tettél?
Nem zúgja-e szél nevemet füledbe,
S nem vérzi-e lelked' sivar' gúnykaczajom,
Mellyel a világot s önmagam áltatom,
Oh! felelj rá nekem, nem fáj mindez neked?

III.

Zúg, bömböl a vihar, fehér hófoszlányok
Szilaján röpkednek föl s alá a légben;
Nézem, nézem őket szobám ablakából,
Hisz hozzám hasonlók...
Mert az én lelkem is így szerte van tépve.

(CSALÁDI KÖR, 1876. január 23.)

A lugosban

I.

Ülünk együtt árnyas lombok alatt,
Hallgatom édes csevegésedet;
Nem hat ide a külvilág zaja,
A levél is halkán susog, remeg.

Pajkos szellő lágy érintésével
Megsimogatja szép, sötét hajad,
S aranysugárból fátyolt szó reá
A tündérfényben égő alkonyat!

Levél, virág, szellő, lomb, minden itt
Csak érted él, csupán téged szeret.
Mit szóljak én? Koldus szegény e nyelv
Elmondani azt, a mit érezek!

II.

Megcsendült az estharangszó
A zajgó város felett,
Hangja olyan méla-búsan,
Oly fájdalmasan remeg.

Gyermekkorom tündérképe
Vonul által lelkemen,
S szertefoszlott bűvös álmak,
Csalfa ábránd, szerelem.

Mint oltárképen merengve,
Nézem hosszan arczodat,
És megszállja keblemet egy
Rég nem érzett áhítat.

S én, a ki mindent tagadtam,
Melletted úgy érzem,
Hogy még tudok imádkozni,
S visszatér elszállt hitem!

(CSALÁDI KÖR, 1876. június 4.)

A bolygó hollandi

Bőszült haraggal zúg a tenger,
A vészmadár jajong, süvölt;
A menny dörög, villám lobog föl,
S a szél vészesen sír, üvölt.
Tajtékos hab forrong zajongva.
A vihar mindent elseper:
Ki az, ki még e fürgetegben
A tengerrel daczolni mer?

Ki bolyong ott e vészes éjen?
Hajóját hányják a habok,
Matrózai gúnnyal kacagnak
S fölharsannak rémes dalok;
Holt halvány arcú a parancsnok
Vizes ruhája rá tapad,
S az árboczon, a gyászvitorla
Zúgó szélben ing, dagad.

A hollandi, a bús bolyongó
Rettegett rémhajója ez,
Mely hordva sorsa kínos átkát
Feloldást, megnyugvást keres.
De nem talál, meghalni sem tud,
Bolygása örök kárhozat,
S irtóztató hangos „jaj”-ára
Az óceán választ nem ad.

Volt lelkének egy bűvös álma
Azt hívé megváltóra lelt,
Senta szerelme boldogítva
A sors üldözte dúlt kebelt;

Arczán öröm varázsa égett
Hogy szívén vert forró szíve,
Mikor fáradt, roncsolt hajója
A partokon horgonyt vete.

Álom volt csak, rövid, de boldog,
Átka nyugodni nem hagyá
S egy végzetes, keserves órán
Mennyországát szétrombolá...
Mint úzótt vad rohant az éjbe
Hasztalan marasztá Daland,
S hahotával kaczagtak rajta
A vízi rémek ott alatt.

Azóta bolyg, nyugalma nincsen,
Ha a vihar örvényt kavar,
S sötét leplével a dühödt vész
Zápor közt mindent eltakar:
Hajója ing, süllyedni látszik,
Messze leng gyászos fátyola
S orkán süvöltést, hab zajongást
Túlzeng vérfagyaló dala!

(CSALÁDI KÖR, 1876. június 11.)

Éj van körülöttem...
(Február 19-dikén.)

Éj van körülöm, kis szobámban
A szél zúgását hallgatom,
Gondolsz-e rám késő órán
Én szőkefürtű angyalom?

Hamvad a láng a kandallóban
Bágyadtan süt a lámpafény,
Kialszik, majd föllobban újra,
Miként a haldokló remény.

Az égen csak egy csillag ragyog,
Ez az én tündércsillagom,
Hányszor merengtem el sugárin
Bűbajos nyári alkonyon!

És enyhe álom jó szememre,
Álmomban oly boldog vagyok,
Édes, szép arczod látni vélem
S fölcsendül bűvölő dalod.

S mit ébren nem merék bevallani,
Elmondom mindazt most neked,
E szív tiéd, s változhatlan
Örökre hűn, forrón szeret!

(CSALÁDI KÖR, 1876. augusztus 6.)

Hiszek benned...

Hiszek benned, haragos Isten!
Megtörtem a nyomor alatt;
Testem, lelkem égő láz gyötri,
S hallgat a káromló ajak.

Meghajolt a büszke, daczos fej,
Gúnymosolyom gyászkönnyre vált,
Kórágamon felzengve, kín közt
Közelgni látom a halált!

Itt vonaglok a porba sújtva,
S én, ki eddig tagadtalak,
Megváltásért esengve, Isten,
Beösmérem hatalmadat.

Nem bírhattam el több keservet;
Súlyos volt, mit rám mért kezéd,
Összerogytam, hagyd mondanom hát:
Oh! Uram, elvégeztetett! ...

(CSALÁDI KÖR, 1876. szeptember 3.)

Kis kert...

– *Augusztus 22. 1876.* –

Kis kert ott a hegyoldalban
Éltem vesztett, bűvös álma;
Oh, be sokszor repül feléd
Megtört lelkem sóhajtása.

Virulnak-e még a rózsák?
Suttognak-e úgy a lombok?
Mint akkor rég – amaz estén...
Leszek-e még olyan boldog?

Testem, lelkem fáradt beteg
Sajog, vérzik szívem sebe,
S az emberek balzsam helyett
Mérget töltögetnek bele.

Körülöttem minden oly bús!
Őszi szellő sóhajt, remeg;
S csicseregye repdes körül
A távozó fecske sereg.

Halvány ezüst köd a légben,
Elhullanak a virágok,
S asszu avar takarja el
Az utakat ahol járok.

E szenvedést látva megkap
Egy sejtelmes mély fájdalom –
S azt a távol kicsi kertet
Oh! be nagyon megsiratom!

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1876. decz. 24.)

A remény...

A remény, hit rég elhagyott,
Ajkam nem szór több átkot.
A világgal leszámolék,
Tőle már mit se várok.

Gúnyja nem sebzi lelkemet,
Dicsérete nem kábit,
Fáradt vagyok! minden tagom
Nyugalmat, békét áhít.

Végig tekintek hidegen
A zajgó sokaságon,
S mosolyogni nem tudok a sok
Hasztalan kábaságon.

Nem gyújt lángra zaj, mámor, élv,
Gyönyört mi sem ad nékem.
Gyönyört nem ad, oh! de jaj! már
A fájdalmat sem érzem.

Úgy szeretném bágyadt pillám
Örök álmokra zárni...
Hisz legnagyobb, leggyötrőbb kín,
Ha már mi sem tud fájni.

(CSALÁDI KÖR, 1877. január 14.)

Dal a múltnak

Visszazsong a múltból még egy-egy feledt dal –
Sóhajhoz hasonló, bűbajos zenéje,
De olyan az már csak, mint a törött hangszer
Szakgatott húrjának elhaló zengése.
Mintha álom volna, talán az is az már,
Lelkem rá visszhangot soha többé nem ad,
Kihűlt a forró láng, hamu lőn az érzés
Bennem minden pusztá, minden csöndes – hallgat.

És ti szerelmemnek szép ideáljai
Mind, mind halva vagytok, szépen eltemetve,
Rátok sem ösmerek, ha álmomban néha
Gyönyörről suttogva fölkerestek rendre.
Az az édes mámor, az a sok szenvedés,
Az már mind a múlté, mind, mind néma halott
S amint fekszem félig lecsukott pillákkal
Néha szintúgy vélem, magam is az vagyok!

Egy kéjes, tündéri múltnak a halottja.
Oh! nem ismerlek föl benneteket többé,
Arczotok előlem sötét árny födi el
És nem oszlik soha, ott borong örökké.
Oh! ne kísértsetek feledés sírjába
ÉbredjeteK vissza, halvány, hűvös árnyak:
Szunnyadjatok ti is, ott hol rég szunnyadnak
Szerelmim foszlányi, megölt élvek, vágyak.

A forró, lázas vér meghűlt ereimben,
Nem dobog föl többé izzó csóktól szívem,
Hidegen hágy engem csábos hang, ölelés
A bizalom elszállt, szerte porlott hitem.
Jobb nektek enyészni, oh! ne szálljon soha
Felétek a röpke, játszi emlékezet
S ha megzendül még egy végső dal a múltból –
Halotti dal legyen sírjaitok felett!

(*PETŐFI TÁRSASÁG LAPJA, 1877. ápr. 29.*)

Őseim sírboltja

Őseim sírboltja
Engem ne takarjon,
Enyhülést, nyugalmat
Puha, zöld hant adjon.

Fölé a langy szellő
Álmodozni járjon,
Kis madár daloljon
A virágos ágon.

S amit úgy szerettem,
Fürtös ákácz lombja,
S lágy fehér szirmai
Hulljanak síromra.

Ne fődje koszorú
Alacsony keresztem,
Csak egy hervadt rózsa,
És azt te hozd nekem,
Én édes kedvesem!

(CSALÁDI KÖR, 1877. április 29.)

Feléd szálljon

(Ápr. 15.)

Feléd szálljon e bánatos dal
Szép kis város a völgy ölén,
Hű fészek, kicsiny házaiddal
Hol olyan boldog voltam én.
Feléd lelkemnek álmodása,
Feléd a hű emlékezet
A mely engem lágy pille szárnyon
Az édes multhoz elvezet.

Mintha ott volnék ismét újra,
Látni vélem a berkeket,
Élveim bűvös, szép tanyáját –
– Rajtok az alkony-fény remeg –
Álmodozón zúg lent a Szinyva
Belé hullik virág, levél,
S a lanyha szellő suttogása
Andalító képről regél.

Föltűnik egy-egy vándor csillag;
Oly enyhe, lágy az esti lég;
Csodás hevület, bódult mámor –
Most is leköt varázsa még.
Zörren a lomb, – egy árny suhant el...
Szív szíven ver, ajk ajkra forr –
Aztán csönd lesz, csak a malom zúg
S a hold fényén ing a bokor.

Majd hallom zengni a harangot
Mely oly gyakran elringatott,
Mélázó, tündér álmodásba
És újra oly boldog vagyok,
Mint akkor, ott s a mint kongása
Ave Mariára zeneg –
Rád gondolok, s neved sóhajtva
Ajkam egy hó imát rebeg.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1877. ápr. 29.)

Viszontlátlak

Viszontlátlak már nem sokára,
Minden elfutó perczenet
Közelb hozza az órát, melyben
Találkozom újra veled.
Oh! mint várom e perczet, órát;
Az idő oly lassan halad,
Némelykor úgy rémlik valóban
Mintha megállott voln' a nap.

Ah! Istenem hogyan fogadsz majd;
Fagyos mosollyal hidegen,
Vagy nyájasan jössz élém mint rég
S megszorítod forrón kezem.
Aztán lágy, behízelt hangon
Megkérdesz, hogy mint vagyok,
Míg méla fényű kék szemedben
Édes, tiszta, szent tűz ragyog.

Elmondom majd mennyit szenvedtem,
Hogy üldözött, mart a világ,
De megtörni nem bírt, nem bírta
Rám vetni a nehéz igát.
Hogy büszke fejem nem hajolt meg,
Bátran mondtam az igazat
Mindig és nem bántam, ha rá nyomban
Rám egész kőzáró szakadt.

Elmondok mindent – óh, de még sem,
Ne tudd Te azt meg, ne soha,
Hogy tőled távol mily zord életem,
'S hozzám a sors mi mostoha.
Csak annyit szólok, – a távolban
Hogy mit tettem, – ha kérdezed;
Rád gondoltam, jó angyalomra
Áldottalak, szerettelek! –

(RÖPKE ÍVEK, 1877. június 14.)

Egy virágszál

– *Június 11.* –

Kis hársvirág, kedvesem tépett
Harmatos nyári reggelen
A fáról, mely alatt oly gyakran
Ült és csevegett én velem,
Mikor alkony szállt a vidékre
S lippenve ült a kis madár
Puha fészkén, s harmatos könnyben
Ázott a fészől rózsaszál.

Mikor a csillag, lomb, virág, fa,
Minden szerelmet esdve kért;
Mikor a szív csordulva állott,
S az epedő vágy célhoz ért.
Mikor a boldogság súlyától
Reszketett a túltelt kebel
S azt hittük, hogy a nyári lég is
Örömet, kéjt, gyönyört lehel.

Ama virágos, kedves tájék
Illatos kis szülőtte te:
Hová ragad vágyim sas szárnya
Hová von szívem érzete?
Beszélj nekem elmúlt időkről,
Ringasd el lelkem csendesen –
Mondd el: mit súgott neked ajka
Hogy leszakasztott én nekem.

Hullt-e rád néhány égő könnye,
Fáj-é a távollét neki?
Vagy ezt csupán az én elárvult,
Elhagyott lelkem érezi.

Fehér virág, miért remegsz úgy,
Talán értetted szózatom,
Mintha te is velem sóhajtnál
Vagy rokon véled bánatom?

S mintha vigasztaló szavakkal
Bekötöznéd a mély sebet,
Hallom az éjben halkan zsongni:
„Gondol reád, nagyon szeret” –
S míg szirmaidat észrevétlen
Forró ajkimhoz értetem:
Érzem, hogy nékem van a földön
A legáldottabb kedvesem.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1877. júl. 1.)

Gondolj reám...

Gondolj reám a kis szobában,
Szép, nyájas alkony-estéken,
Midőn a nap utósugára
Vérfényben ég a bérczeken.
A város már homályba süllyedt –
S a nyitva feledt ablakon,
Beomlik a lomb, s lent a völgyben
Zuhog a kis patak-malom.

Midőn a Szűz Anyának képe,
A mely ott függ ágyad felett,
Vigaszt int feléd, és mellette
Reményről beszél a kereszt:

A mi a földön nagy, nemes volt,
Legyen eszme vagy érzelem,
Örökké él az, és nem éri
Enyészet, múlás soha sem.

És térdre hullva estimádra,
Foglald belé az én nevem,
Könnyebb lesz így az élet terhe
Édesebb lesz a küzdelem.
S örök álmokra fáradt pillám
Le könnyebben záródhatik,
Ha tudom, hogy értem miként te –
Egy oly angyal imádkozik!

(CSALÁDI KÖR, 1877. július 15.)

Tüskék

I.

A föld nem egyéb, mint egy nagy szemétdomb,
S a mérges dudvák a halom felett,
Mik a pizsokban és a rothadásban
Tenyésznek legjobban, – az emberek.

II.

Azt álmodtam, isten vagyok,
S néztem, mi történik itt lenn,
És annyi gazságot láttam,
Hogy egészen elképedtem.

S szörnyűséges haragomban
Fölgyújtottam a világot,
És gyönyört érzék, midőn
Már az egész lángban állott.

S hogy irtóztató robajjal
A mindenség szerteszakadt:
Fölbredék, – s az ágyfában
Jól megütém az orromat!

III.

„Az ég könnyéből sár...”
Mondja egy nálamnál jobb költő;
De hogy minden könny, érzés, sár leszen
Azt én is ép úgy érzem, mint ő!

IV.

Sok libával volt már dolgom,
Unalmas volt mind egyiránt,
Ábrándos, heves, rajongó,
De az affektált leginkább.

(RÖPKE ÍVEK, 1877. július 19.)

Olvasgatom...

Olvasgatom a „dalok könyvét”;
Oly avultak már e lapok,
Sokat forgattam, egy-egy versnek
Aláhúзва imitt-amott:

A lapok közt egy halvány rózsza,
Fölveszem, kezem úgy remeg –
Egy percz volt csak, egy csóknak üdve...
Aztán örökre elveszett.

Emitt myrtus – nászbokrétából,
Mellette az a bús rege
A vén királyról s szőke lányról,
Kinek dalnok volt kedvese.
A nász dal „de profundisként” zúg.
Oh nem myrtus ez – cypruság –
Mellem szorul, úgy fojt ez illat
Csak el gyorsan, tovább, tovább. –

Kék nefelejts, ábrándos emlék
– Könnyű mosoly van ajkamon –
Ott szedjük e tó partinál szép
Napsugaras, nyári napon.
Bohóság volt, egy röpke álom –
Lombos tölgy ránk árnyat vetett...
Bohóság – álom elenyészett,
Hisz az álmoknak sorsa ez.

A régi történet betűje
Mind oly halvány, olyan kopott,
Talán ráomló könnyeimtől
Mosódtak úgy el a sorok?
Itt egy égő, tűzzsín verbena –
Te küldted nékem egykor ezt
Néhány sorral, most is meg van még:
„Ne csüggedj el, légy hű, szeress!”

Olvasom – zajos künt az utca
Ezer légszesz lángtól ragyog.
De hideg fény ez és e zajban
Én már oly idegen vagyok.
Forró szerelmed, boldogságunk
Emlék száll át lelkemen –
Nézem hosszan a kis virágot,
S sírok nagyon, keservesen.

(PETŐFI TÁRSASÁG LAPJA, 1877. július 29.)

El akartalak feledni...

El akartalak feledni,
Neved szívemből kiteptem –
De hiába, mindhiába,
Csak téged szeretlek, érzem.

Ah! föléled a régi láng,
S mit sóhajtva boríték rád,
Fölégeti, szertetépi –
A feledés sötét fátylát.

Most is, most is látni vélem
Azt a fényben úszó termet,
Hol utolszor találkoztunk –
S szívem kéjtől, kintől reszket.

Hallom sírni a hegedűt,
Látom azt a szilaj tánczot,
Melyet jártál, azt gondoltam
Hogy a haláltánczot járod.

Arczod hevült, szemed égett, –
És rám néztél csábos daczczal,
Gúnyos mosoly volt ajkimon,
Aztán – elfordultam halkan.

Hogy ne lássad te se, más se
Pillámra toluló könnyem,
Melyet, hogy észre ne vegyék,
Maró gúny alá rejtettem.

S míg a tarka csoportok közt,
Miként álomjáró jártam,
Mindig, mindig, mindenütt csak
Azt a szilaj tánczot láttam.

Azt a szilaj örült tánczot,
Lihegő, lázas ajakad,
Szemed izzó, rejtett lángját
Sötét bársony pillád alatt.

S úgy éreztem, hogy az a láng
Vérem perzseli, elhamvaszt;
„Csak egy csókot” – tombolt a vágy
De ajakam néma maradt.

És szótlánul haladtunk el
Egymás mellett; hideg közöny
Volt arczunkon; aztán mentem
S szememben megfagyott a könny.

És bolyongva a világban
Felőled hírt sem hallhattam,
Tilos volt rád gondolnom is –
Mégis mindig rád gondoltam.

Egyszer szeretném még látni
Csillaglángú szép szemedet
S elmondani neked hogy én
Mindig téged szerettelek.

Aztán látni büszke ajkad
Mosolyogni édes lágyan
És csókolni, és ölelni –
S légni e forró lángban.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1877. aug. 19.)

Óh szívem

– *Július 20.* –

Óh! szívem te megbosszultad magad
A miért oly soká eltemettelek.
Egy gyanútlan órán fellázadtál
És leszórtad nehéz bilincsedet.
Hiába minden, újra élni vágysz
A régi láng föléled, érzem,
A varázslat nem szűnt meg most se még
És én csak őt, csak őt szerethetem.

Midőn kéjt lehel a nyíló virág
Csillagsugáros, néma éjelen,
S az álom engem messze elkerül
Bűvös árnya előttem megjelen, –
És rám vete két sötét, nagy szemét
Mint akkor – ama nyári alkonyon...
Még érzem a csók izzó hevét
Vágytól égő, reszkető ajkamon.

Rám hajlik és lágy szelíden susog:
„Oh! miért tagadod el szerelmedet,
Én lelátok szívednek mélyibe
Az most is, mindig csak engem szeret...”
Én remegek, a bűbáj fogva tart
Őrjöngő lángban forr, hevül velőm,
Szerelmem sötét sírjából kitör
És ah! tagadni nincs többé erőm.

Nincs, nincs, tépem vadul a láncokat
El tőlem gyáva, hazug tettetés.
Szégyenpír ég miattad arcomon,
Elég volt már a hosszas szenvedés.
Oh! bocsáss meg szegény, szegény szívem
Hogy ily sokáig eltemettelek
Győztél; – megyek s leborulok elé
És bevallom örök szerelmemet.

(PETŐFI TÁRSASÁG LAPJA, 1877. szeptember 9.)

A halál

Alig lépett még életbe a gyermek,
Nyomort még nem ösmer a kis kebel;
Ajkán mosoly, mely mint napfény derűje
Arczocskáját édesen önti el,
De hasztalan, jó a hideg enyészet
És vaskarával menni inti őt –
Játékai széttörve ott pihennek,
S hideg hantok földik a szőke főt.

Az ifjú leány mint sarjadó virágszál,
Előtte még az élet rejtelem.
Kedvencz madár halálán könnye omlik,
Ismeretlen néki vágy – szerelem!
Az ijesztő csontember rémszavai
Fonnyadtan hervad kora sír felé,
S virágok közt a büszke márvány jelzi:
A bús szüle kincsét hová tevé.

Az élet zajgó, véres tengerében
Ha küzd a férfi bátran, biztosan,
Remélve, tűrve és elérni vágyva
Czélját, mely a sors által szabva van.
Nagy eszmék forrnak lángoló agyában,
Mind hasztalan, jó a sötét halál,
S a lázas harc, a küszködés terére
A némaság, enyészet árnya száll.

Csak egyet, egyet, gúnyja oh! a sorsnak,
Kímél meg az elmúlás, a halál,
Ki reményt, üdvöt, szerelmet veszítve
A megváltás édes perczére vár;
Ki előtt már megunt teher a léte,
Kinek csak a sír nyújt enyhet, vigaszt,
Rémarczú démon: oh! szólj, kényszerítlek,
Felelj nekem, miért kíméled azt! !

(CSALÁDI KÖR, 1877. szeptember 16.)

A fenyvesben

Fölöttünk mosolygó derült ég,
Alattunk suhogó patak;
Nefelegcsék nyílnak a parton
S a habokba lehajlanak.

A hajnal derengő világa
Ott ég a sziklás bérczfalon,
S visszfényének biborsugára
Megtörök halvány arczodon.

Arany felhők rózsás szegéllyel
Röppennek el fejünk felett,
S a fenyveseknek sötét árnya
Álmodozón sutog, remeg.

Az ős természet szent ölében
Elhagyva, egyedül vagyunk.
Szerelimmal van lelkünk telve,
De szót nem talál ajakunk.

Rám veted két sötét szemednek
Mélázó fényű csillagát,
Összerezzen szívem s szokatlan
Gyönyör, boldogság futja át.

Nem álom ez, nem, nem, – valóság,
Add csókra éhes ajakadat;
Minden keservem, szenvedésem
Feledtesse e pillanatot.

Szerelmed, mint kelő nap fénye
Világítja meg életem,
S e rejtett völgy csöndes magánya
Egy tündér éden most nekem.

Mily boldogság volna így élni
Örök időkön át veled,
És elfeledni, hogy kívülünk
Van világ s vannak emberek!

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1877. okt. 7.)

Mit szívem...

Mit szívem oly soká rejtve tartott
Szabadon és büszkén bevallja most:
„Szeretlek” szolt ajkam túláradt üdvvel
Hallják az öröklángú csillagok
Hallja az erdő lehulló lombdísze,
A lassudan hömpölygő, mély folyam:
Ők a kik látták emésztő keservem
Lássanak most vidáman – boldogan.

„Szeretlek” visszhangozza halk sóhajjal
A lágyan zsongó, hűvös őszi szél;
Meglengeti a hervadt rózsákat
S boldogságról – szerelemről regél.
Minden oly csodás, oly ábrándra hívó
És titokzatos, néma éjszakán...
Mintha a fénylő csillagok sorából
Szép sötét szemed villogna le rám.

Dallamos hangod csendül, hozzám hajlasz,
Kebledre vonod szelíden fejem;
Mámoros gyönyör járja át valómat,
Kéjes zsibbadás fut át véremen;
„Te vagy a báj, a szépség, az üdvösség
Oh! mint szeretlek édes angyalom...”
Suttogom; - a szó lázas csókba fullad –
S akkor látom, hogy csupán álmodom.

Álomkép volt az a mit átöleltem:
Csapongó képzet varázsolt elém
És forró ajkid égő, izzó csókját
Merengésim közepett érzém.
Fölrezennek, – künn homály főd el mindent...
Az egész táj oly csöndes, hallgatag –
De ölelésed még érezni vélem
S a csók heve égeti ajkamat.

(PETŐFI TÁRSASÁG LAPJA, 1877. december 9.)

Elfelejtész...

– Oct. 29. –

Elfelejtész lassan-lassan
Halványul már emlékem
Mint a napnak vég sugára
Alkonyuló őszi égen.

Foszladozik már a varázs
És hamvad szerelmed lángja
A mely oly hő fénnel égett...
Bánatom, könnyem hiába!

Vagy álom volt csak az egész,
Melyet egy szép nyári éjen
Álmodtam át, üdvösségről
Szerelemről, - alva – mélyen?

Álom volt – egy édes álom!
Ébredni ah! kora volt még –
Körülöttem minden oly bús,
Oly elhagyott, kihalt, sötét.

Nászi zsvaj, mátká gyűrű...
Boldogság, – szerelem vár rád –
Oh: ne halljad meg e zajban
Lelkem remegő sóhaját.

Romba dől a fényes légvár,
És a romok eltemetnek.
Átkot szórnék rád – nem tudok –
Oh! mert még most is szeretlek.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1878. jan. 6.)

Te csak mulass...

Te csak mulass, a csillogó fény
Szédítsen meg, ragadjon el;
Dőreség minden álom – ábránd
Szenvedésink nem éri fel!

Víg báli zajban rám se gondolj;
Bús árnyam nem való oda;
Gyötörne engem – a collonnében
Látni, – miként suhansz tova.
Ha látnám arcod felhevülve
S lángolni két sötét szemed,
Szilaj tánczban, – oh! fájna mindez.
Kérlek feledj ott engemet.

De ha a mámor tova röppen
S nyugodni térsz a bál után,
Midőn látod, hogy zaj, hiú fény
Tűnő káprázat, füst csupán.

Midőn csöndesség lesz körülted
Akkor jussak eszedbe én,
S hogy a mézes, hazug szavaknál
Forró szerelmem többet ér.

Oh! akkor tudom érezended
Majd magad is én kedvesem,
Hogy milyen nagy sivatag néha
Egy olyan fényes tánczterem!

(CSALÁDI KÖR, 1878. jan. 27.)

Új tavasz

– 1877. márczius –

Szép tavaszi verőfény süt;
Oly mosolygó, derült az ég,
S a víz partján enyhe szélben
Imbolyognak a jegenyék.

Hallgatom lágy suttogásuk,
Míg a kicsi kertben járok,
És lelkemben fölébrednek
Rég szunnyadó vágyak, – álmok.

S itt, hol annyit voltunk együtt,
Érzem, hogy feledni téged
Sohsem foglak, s a régi seb
Újra sajog, – újra éget.

Akár merre vetem szemem,
Minden bokor, mindenik fa
A múlt rövid boldogságát, –
Emlékedet hozza vissza.

Fejemet búsan lehajtom;
Nézek a kék messzeségbe,
Élet nyüzsg mindenfelé...
Pacsirta dal fönt a légbe.

A ligetre új tavasz jó,
Virág borul minden rögre; –
Csupán az én megtört szívem
Vérzik és fáj mindörökre.

(CSALÁDIKÖR, 1878. márczius 31.)

Dalok

– 1877. márczius. –

I.

A láda be van pakolva,
A kocsis meg pattogtat;
Türelmetlen kapálóznak
Útra készen a lovak.

Megindulunk, itt is, ott is
Jó ismerős integet.
Isten áldjon! – hát mégy? – be kár!
Sok szerencsét! Ég veled.

Kiértünk már a városból,
Gördül, szalad a kerék.
S házat, utcát, tornyot, – mindent
Eltakar a messzeség.

Fordul az út, visszanézek
Csak még egyszer lássalak;
– Boldogságom temetője –
Drága, megszentelt falak.

II.

Fütyöl a mozdony, jelharang szól
Ádieu kedvesem, már megyek...
Nem viszek el magammal semmit
Csupán a régi mély sebet.

Tudom, nem sajnálsz, sőt örülsz is
Hogy már többé nem látsz soha...
És én sírok! Ah Uram Isten
Az ember milyen ostoba!!

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1878. ápr. 21.)

Dalok

– 1877. márczius 24. –

I.

Hej! milyen zaj, mily tolongás, –
Vígán vannak itt nagyon;
Könnyelmű láng a szemekben
És mosoly az ajkakon.

Járok-kelek, szívem oly bús,
Mért is jöttem én ide,
Hogy még jobban fájjon, égjen
Szívem hegedő sebe.

Ott tánczol a volt szeretőm:
Vígak közt a legvígabb
Ha én most itt meghalhatnék –
Az lenne a legokosabb.

II.

Jajgat a hegedű hurja,
Klarinétos fujja-fujja,
Mindig csak az én nótámat, –
El nem lankad, ki nem fárad.

Fáj a szívem, úgy hallgatom;
„Tulipános a kalapom,”
Villámot szór sötét szemed,
Jaj de virágos a kedved.

Ragyog a csillámok fénye,
Virágillat száll a légben:
Báli népség újong, tombol
A kedvesem rám se gondol.

Tánczol, forog, szilaj kékbe'
Dehogy jut az most eszébe
A míg örül, mulat, nevet –
Hogy engemet semmivé tett.

(PETŐFI TÁRSASÁG LAPJA, 1878. május 5.)

Óh! Nem foglak...

Óh! nem foglak én elfeledni
Soha-soha szép kedvesem,
Jól tudom én, ezt súgja nékem
Egy édes, fájó érzelem.
Bejárhatom a nagy világot
Futhatok zaj, élvezek után...
Emléked kísér, mint az árnyék
S téged szerethetlek csupán.

Neked nem is jutok eszedbe,
Hisz mindig csak játsztál velem,
S a játékszert, ha már megunták,
Elszokták dobni rendesen;
Eltört, hát eltört! sorsa ez volt;

Hogy is mondja a bús rege:
Minden véget ér itt e földön
Minek egyszer volt kezdete.

Lehet, nem látom viszont többé
A te két szép sötét szemed,
S csak álmaid hozandják vissza
A mi valóban elveszett;
Jöhet idő is, hogy behegged
A seb, s leszek nyugodt – vidám,
De elfeledni sohsem foglak
S nem leszek boldog igazán.

(PETŐFI TÁRSASÁG LAPJA, 1878. június 30.)

A radványi parkban

– *Június 30.* –

Susogjatok lombok örök boldogságról.
Örök szerelemről e szép helyen nékem,
Szebben süt a nap itt, édesebb az illat
És a lét búbáját öntudatlan érzem.

Dúlt lelkem föléled, újra remél – szeret,
Csodás varázs lep meg, és elborít lágyan,
Szemedbe nézek – ah! mennyi édes ábránd
Van írva e sötét, méla csillaglángban.

Ajkam lázas csókban hő ajkadra tapad,
Mámoros gyönyörbe ringat öleléсед,
Egyedül mi ketten, zsongó tölgyek árnyán...
Mennyi üdvöt rejt egy pillanat is véled.

Elfeledek mindent, az egész világot,
Összecsap fölöttem a Léthe hulláma,
Múltamból a végső hang is elenyészik
S átláthatlan sűrű fátyol borul rája.

Nem tudok, nem érzek már én semmit, semmit,
Csak azt, hogy szeretlek, egyetlen kedvesem.
Szeretlek rajongó, örült szerelemmel,
Kárhozzatom s üdvöm kezeidbe teszem.

Susogjatok lombok örök boldogságról,
Legyen áldva e hely minden egyes fája –
Itt voltam én boldog, – lágyan lebbenj szellő
S lövelj rá bíborfényt alkonyég sugára.

(CSALÁDIKÖR, 1878. júl. 21.)

Oh csak én már

– L. C.-nak. –

Oh csak én már feledni tudnék,
Hogy örökre feledhetnék:
Hasztalan már a könny, a bánat
S a gyötrő kínos szenvedések.

A múltat nem hozhatja vissza...
Szívem megtörve, szertetépvé,
Égő sebekben ott vonaglik
A földre dobva, porba-vérbe.

Szünetlenül kísér az emlék
Miként halvány kísértet*-árnyak,
Melyek az éjszakában halkan
A temetők ködében szállnak.

Kísér mindig, s mint véres felhő,
Sötéten ott borong felettem;
Oh csak én már tudnám feledni,
Hogy mi voltam és mivé lettem.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1878. júl. 21.)

Nagy Szalánczon

– Junius 25. –

Titokzatosan zúgó lombok
Gyönyörre hívó méla árnya...
A gallyak sűrű rejtekén át
Alig hat be a napsugára.

Puha pástról hímes virágok,
Lejt fölöttük a szél enyelegve,
Komor szikla tekint le rájuk
Századoknak mohával fedve.

A sziklán fönt az ősi fészek
Büszkén néz széjjel a vidéken,
Letűnt idők daljás emléke,
Úgy hevíti lelkemet, érzem.

Minden ragyog tündéri fényben...
A puha fűben elheverve,
Hallgatom a bús estharangszót
Mint kong, a légen átrezegve.

Mily csoda szép e tájon minden,
A bérczek alkonypírban égnek,
Illatot lehel lomb, virág, fa
S nekem – még jobban fáj az élet.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1878. aug. 4.)

Arczképed

Minden nyugszik, – csak én virasztok
Bágyadt világú nyári éjjel.
A lomb behajlik ablakomra
S balzsamos illat árad széjjel.
Madár dala hangzik föl lágyan
A szenderbe ringó vidéken...
Elmélázok, – s fejem lehajtva,
Szép kedvesem, arczképed nézem.

Ez édes arczon mennyi báj van
És rejtett láng sötét szemedbe',
Melyet mint csillagfényt a felhő,
Selymes pillák árnyéka fed be;
Óh e pillák méla varázsa
Suttog bűvös, kéjes regéket,...
Álmodni hív a boldogságról...
Rabbá tesz egy csodás ígértet.

Korál ajkad mint félig nyílott
Bíbor rózsza, oly hívó-csábos,
Még ízni látszik csókjaimtól
S gyönyört ígérve von magához;
Fürteid éje lágý hullámként
Borul alá szép homlokodra,
S márvány lapjával incselegve
Enyelgőn játszik röpke fodra.

Elnézem hosszan angyalarczod
És lelkemben a múlt föléled,
A letűnt órák üdvössége
Visszahív újra élni véled.
Csók...ölelés...: mind átálérzem,
Feléd ragad a vágyak szárnya
Ráborulok a képre – s aztán
Kicsordul omló könnyem árja.

(PETŐFI TÁRSASÁG LAPJA, 1878. aug. 11.)

A D...i kertben

(Nov. 23)

Bús őszi alkony száll a kertre,
Minden oly csendes, nesztelen;
Hervadó lomb remeg az ágon
S a lég szürke és fénytelen.
Hová lőn a nyár hő sugára,
Csillám, illat, langy fuvalom?
Szár az levél hullong előmbe
A mohos, nedves utakon.

Hol a szilfák összehajolnak,
Fölkeresem a bús lugost.
– Annyi ábránd rejtett tanyáját –
Mily elhagyott, mily árva most.
Kopár gallyak, fonnyadó loncok
Hányszor láttatok engem itt;
Ti tudnátok csak elregélni
Lelkem búját és álmait.

Elmegyek az ákáczberekhez... –
Varázsos, holdas éjeken
Ott táncolnak röpke villik
Selyempuha smaragd-gyepen.
Csalogánydal zendüle halkán,
Kábító volt az illatár,
S ezüstös felhők közt bujósdit
Játszott a csalfa holdsugár.

Megállok – sápadt reszkető lomb,
Enyészet, elmúlás fogad;
A pázsiton dérharomat csillog,
Elfödi a zörgő haraszt.

Tovább-tovább a nyárfasorhoz...
Pusztulás itt is, zord halál,
Büszke fáim mindegyike egy
Koronáját vesztett király.

Ilyen az élet! Hervadó kert
– Lelkem képmása – ég veled!
Eljövök majd nyájas tavaszkor
Ha ismét dús lomb sátra fed.
De hajh! egy kínos sejtelem bánt;
Míg mindent meghoz néked az,
Dalt, fényt; – vajon lelkemre is jó –
Jöhet-e még egy új tavasz?

(PETŐFI TÁRSASÁG LAPJA, 1878. dec. 15.)

Karácsony éj van

Karácsony éj van! vad vihar dúl
A tarlott rónatáj felett;
Szobám csendjét más nem zavarja,
Mint vén órám, mely ott ketyeg
A kandallón, de olyan halkan
Mintha visszhangja volna csak
Az én beteg, kifáradt szívem
Elhaló dobbanásinak.

A szél jajgató zokogással
Megzörgeti kis ablakom.
Regél nekem elmúlt időkről
És én mélázva hallgatom –

Körül nézek, homályos minden,
Olyan rideg, oly elhagyott
Oh! hajdan itt, ezen falak közt
Mily üdv és mennyi kéj lakott!

Itt esküdött forró szerelmet,
Itt borultam keblére le,
Lázás csókom itt ége ajkán
S itt nyugodott tekintete
Először rajtam, hogy alétan
Vállamra hajtotta fejét.
Ez első percznek szent varázsát
Lelkem, oh! most is érzi még.

Égető nap volt hő szerelme
Mely elhervasztá szívemet.
Nap, mely jött üdvöt adni s aztán
Az örök semmibe veszett.
Elveszett, kihunyt mindörökre,
Gyászt, siralmat hagyva nekem,
S nincs egy sugár, mely földeritné
Reménytelen vak éjelen.

De hah! mi ez, bűvös fény támad,
Tánczol az árnyék a falon –
Harangzúgás hallik a légben
Zsolozsma zeng az ajkakon.
Hallgatom, a béke száll szívembe
Míg ismétlem az éneket:
„Üdv – üdv a földön az embereknek,
Ma a Megváltó született!”

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1878. decz. 22.)

Jutok-e néha...

Jutok-e néha – mondd – eszedbe
S nem fáj-e szíved kedvesem?
Midőn a kósza esti szellő
Füledbe suttogja nevem.

Nem fáj-e tudni, hogy szétdúltad
Lelkemben a reményt – hitet –
Nem fáj-e neked? – Nem – nem oh! jaj mert
Szép angyalom – nincsen szíved.

(CSALÁDI KÖR, 1879. márcz. 23.)

Szabó Endrének

(Decz. 28. 1879)

Hallom, hallom megnősülsz Bandi pajtás!
Teremtugyse derék dolog,
Mert azt hívők szentül mindnyájan egykor:
Nem lesz oly lány, ki téged is befog
Hymen rózsás (?) jármába, – e kérdőjelt
Bocsásd meg édes collegám nekem –
Mert pesszimista vagyok, tudod, szörnyen,
Schoppenhauer, Kant megrontá fejem.

És im csalódtunk, – vőlegény vagy immár,
Boldog pedig; – mert ez természetes,
A vőlegény mindig boldog – ez a jelző
Dukál nekik, mint vajhoz a retek.

S te kedves, víg, pajzán magyar Béranger,
A legényélet bohó álmaitól
Mosolygó arczczal és szerelmes szívvel,
– Egy könny nélkül, – vidáman búcsúzol.

Adieu-t mondasz a „kör”-nek és tarokknak,
Ne várjanak többé a czimborák
Kapuczínerre délután ezentúl,
Nem füstölög köztük szokott pipád.
Otthon ülsz majd, s lány pamlagod párnáin
Kis feleséged mosolyog feléd –
S édes, forró csókkal borítja ajkad,
Boglyas földön nyugasztja szép kezét.

Így lesz bizony ezentúl Bandi lelkem,
Kalandok, hetzek, mindörökre futs
Muriknak víg dal és habzó kehely közt
Véget vet mindjárt, meglásd a – papucs;
Mert tudom én, hogy te is hőse levél,
– Minden jó fiú sorsa, végre ez –
Ármányos jószág ám az asszony,
Ellenállni? – olyan nincs! – nem lehet!

Fegyverük könny, csók, epedő sóhajtás,
S bár téged sértsen, a hibás te vagy
Mindig, s bocsánatát kikérni szépen
Neked muszáj, sőt örvendezz, ha ad
Kegyes absolutiot a hibáért,
Melyet ő tett... így megy ez rendesen,
Tanuld be jó előre, és a fő, hogy
Ne ingerkedj, ellent ne mondj soh'sem.

Így oszt' boldog leszesz mindig, miként most,
– Egy menyország lesz földi életed –
De gondoskodj, hogy nőd viselje otthon
A kalapot, mert másként jaj neked!
Nyugalma a házas embernek így van
Csupán, azt hidd el nekem Bandikám,
S ha majd komára lesz szükséged, jó szívvel
Gondolj régi, hű czimborádra – rám!

(KÉPES CSALÁDILAPOK, 1880. febr. 15.)

Dalok

I.

Szép, napfényes tavasz volt akkor,
Midőn én megismertelek,
Csalogányok bűvös dalától
Zengett az elhagyott berek.

A lomb akkor kezdett fakadni,
Ibolya nyílt mindenfele;
Az egész természet fölébredt,
S rég szunnyadó szívem vele.

II.

Nem tettem czifra vallomást én,
Csak megfogtam szótlán kezed,
Szemedbe néztem, és éreztem,
Hogy viszont szeretsz engemet.

III.

Pillantásod el ne mondja,
Hogy szeretsz én kedvesem,
Ha látsz, nézz rám közönyösen,
S beszélj hozzám hidegen.

Mondjad, hogy: „Ma szép idő van,
Sétálni oly kellemes...”
És aztán, ha senki nem lát,
Ölelj meg – csókolj, szeress.

IV.

A hajnal bíboros világa
Besütött már az ablakon,
Egy ölelés, egy forró csók még,
S aztán adieu szép angyalom!

Később délelőtt összejöttem
Egy nagy társaságban veled,
Rám néztél: „Ah uram jó reggelt!”
S egykedvűen nyújtottál kezét...

(KÉPES CSALÁDILAPOK, 1880. augusztus 8.)

Lombok árnyán

Lombok árnyán heverészve
Fölém borulnak az ágak,
És én úgy el-elmerengek
Hogy lesz, ha majd viszontlátlak.
Hidegen szólasz-e hozzám
Vagy csókkal borítod ajkam
Rám vetve szép kék szemedet...
Úgy, mint egykor – úgy, mint hajdan.

Lanyha szellő zsongalomja
Enyelegve ringat lágyan –
S tarka lepkék szállják körül
Puha, selymes pázsitágyam;
Szerelmünkről szól itt minden
Azt beszéli virág, levél,
Azt a patak mormolása
Mely a füzek aljába' kél.

A madarak ezt dalolják –
Neved suttogják a lombok
S a múlt a lelkemben föléled...
Leszek-e még olyan boldog?
Téged említ, hív itt minden,
És míg suhannak az árnyak
Az alkonyi csöndes órán: –
Én csak várlak – visszavárlak!

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1880. aug. 8.)

Átszáll még lelkem gondolatja...

Átszáll még lelkem gondolatja
A jelen bús, sivár ködén –
S a mult fényes napokba vissza
Egy egy sugárt keresni mén...
S ha egy halvány, parányi csillám
Eltűnő, bágyadt fénye csak,
A melyre lel, szebb, jobb napoknak
Drága emléke – áldalak.

Fölzeng lelkemben, mint egy régen
Elhangzott, elfeledt dallam,
Ama édes óráknak üdve,
Mely tán örökre veszve van. –
Rózsa-nyílás, csalogány-ének,
Holdfényes, langyos nyári éj,
Az égen ezer csillag fénye...
Róluk már csak emlék beszél.

Beföd szárnyával halk suhanva,
S a kis szobához elvezet,
Hol annyi gyönyörteljes órát
Töltöttem egykor vele el.
Csodás mámor szál meg, óh! mintha
Még most érzénem a bájta,
Mit érzék akkor, midőn édes
Bíbor-ajkad ajkamhoz ért.

Mintha még most is látnám bűvös,
Álmatag fényű kék szemed,
Midőn azt szerelemmel telten
Méla mosollyal rám veted;
Sötét fürtid gyűrűs hulláma
Elföd, mint villanyos selyem –
S hallom ezüst hangod zenéjét
Fölzendülni lágy-édesen.

S beszélsz hozzám, mint akkor – régen...
Ábrándimból fölrezenek –
Csöndes a puszta, mint a tenger,
A fákon hervadt lomb remeg,
S az őszi szél metsző kaczaja
Besüvölt hozzám gúnyosan:
„Bolond ki a multat siratja,
Keserv, könnyű mind hasztalan.

Nem jönnek vissza amaz órák,
Nem adja vissza semmi sem
Az eltűnt báj, hervadt virágok
Helyén új virág nem terem...”
Vigasztalan mély bánatommal
A szél beszédét hallgatom,
S azt a vesztett nyár-éji álmat
Forró könnyel megsiratom.

(KÉPES CSALÁDI LAPOK, 1880. november 14.)

Igaz volt-e?...

Igaz volt-e? Én voltam az, ki
Olyan boldog valék veled...
Vagy álom volt, tűnő ábrándkép
Mit festett hiu képzelet;
Hulló csillag, mely sugarával
Éltemre fényözönt vetett,
Hogy lehulltán annál sötétebb
Legyen az éj lelkem felett?

A kis kertben ott áll a pad még,
– Fölötte a szálas fenyők; –
Fájó, méla, halk zizzenéssel
Szerelmünkről suttognak ők.
Hull a virág, a hervadt szirmok
Mindegyike mond egy regét,
Arról a nagy, szent, tiszta lángról
Melyet tudott, látott az ég.

Az őszi nap leejti fényét...
– Úgy fáj ez a bágyadt sugár –
Olyan, mint egy szebb multnak árnya,
Mely kísértetni még visszajár.
A zokogó szél halk siráma
Búcsúnkról szól; arról beszél
Itt minden, minden: fonnyadó loncz
A lugoson, száraz levél.

Mintha érezném csókodat még...
Látom hullni a könnyeket
Szép kék szemedből – oh e könnyek
Minden csöppje úgy égetett! –
Megtörötten a fájdalomtól
Utolszor itt öleltelek –
Itt ígérted, hogy nem feledsz el;
Ah itt mondád: „Isten veled!”

Gondolsz-e még rám, én szerelmem?
Jutok-e még eszedbe, mondd,
Estve, midőn a hold a tájra
Álmatag, bús világot ont,
Emlékszel-e a multa néha...
– Feledhetlen édes napok,
Emlékek fénye a jelennek
Borús ködén is átragyog.

Érzed-e a langy fuvalomban,
Mely csókdosva körüllebeg,
Árva szívem vágyó sóhaját,
Mely hozzád száll, érted remeg;
Érzed-e, hogy bolyongó lelkem
Körülötted van szüntelen
És hallod-e, mint súgja, kérdi:
„Szeretsz-e még, én kedvesem?”

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1880. nov. 28.)

Lea

– Költői elbeszélés –

Réthváry Ervin, hangzatos név,
Nemessége nyolcz százados.
Rákóczyval bujdosnak ősei...
Említi, hajh, sok jó dalos.
A történelem nagy könyvében
Nevük arany betűkkel áll,
– Elmult dicsőség, hulló csillag –
Bizony kissé fakult ma már.

A korszellem ledönti lassan
Az ősi vár mohos falát,
Nincs értéke a czímerednek,
Kalmár korunk rá mit sem ád.
Fölösleges lom, mely maholnap
Régiségtár csodája lesz,
Mint Mammuth-fog...és ócska könyvben
Lelünk róla történetet.

Mint orkán-zugást halljuk zugni
Századunk nagy intő szavát
Egyenlőség!... Szele lefujja,
Elsöpri a rang nymbusát.
Az ősokról nem kérdi senki:
Mi volt? bán? gróf? hol vitt hadat?...
Eszed, munkád után becsülnek,
Csak azt kérdik, mi vagy magad?

Dicséretére legyen mondva,
Ervin hallja a szózatot.
Szakít sok régi hagyománnyal,
A multakon nem andalog

És visszatérve Némethonból,
Hol végezte az iskolát,
Uj, nagy eszméktől lelkesedve
Nem vesz időt, munkába vág.

Búcsút mond a szülői háznak...
Utja a fővárosba vitt.
Oh hány fennkölt agy, hány nemes szív
Hullt sárba és szakadt meg itt!...
Mennyi nemes hév, szent törekvés,
Porlott, veszett el nyomtalan!...
Csak rózsát lát, a tövisét nem,
Indul a cél int, gondtalan.

A dicsőség csal-álma hívja...
Homlokán ott függ a babér.
Fényes neve száll ajkról ajkra,
Kiküzdve már a pályabér.
Elomlott, mély sírboltok árnyán
Alusznak rég az ősapák,
Rólok csak mythos mond regét még,
Őt említi egész világ.

Önalkotta nevére büszke,
A szép álmom beteljesül:
Tehetsége tért küzd magának,
Elismerik mindenfelül.
Távol, haza, a vén kastélyhoz
Csapongva száll, repül a hír:
„Nem neveltem lám gyáva czenket!”
Apja arczán kigyúl a pír.

Ott, hol az ifju nemzedéknek
Legjobbait említi meg
Az ország, Ervin neve mindég
Az elsők közt foglal helyet.
Lángszelleme feltör magasra
S mit ihletett kebel teremt,
Olvassák a kunyhók lakói
S a büszke palotákba' fent.

Azt hiszi, már a célhoz ére,
Nem dolgozik oly lázasan.
Hívja az élet milljó csábja:
– Pestnek ebben mi híjja van?! –
Bál, színházak, százféle hely, hol
Az ifjuság tombol, mulat.
Belédobja magát... Ragadja
Az örvénytelt bős áradat.

Szegény Ervin! forró szívének
Nincs letörve hímpora,
Fennen dobog, hevülni képes,
Kora még az álmok hona...
Nem tudja, hogy a csók hazugság,
Mit a lány hó ajkára ad,
Ára csengő pénz és nyomába
Átok fakad, bús, néma vád.

Hogy áruczikk a szerelem csak,
Mit szennyes bűn piacra visz;
Festék: a pír s a bágyadt szempár
Megcsalja azt, ki benne hisz.

Kialvó fénye mesterkelt láng
Sóhaj, mosoly, csáb: Circe-dal,
Elsorvasztja a testet s tőle
A lélek megfásul, kihál.

Nem, hogy pusztá szó a barátság,
Mit színlelnek az emberek;
Kiben legjobban bízunk, az vet
Először ránk mindig követ...
A Messiás regéje az, mely
Nem lőn más ezred év után
És megujul mindegyre a nagy
Tragoedia a Golgothán.

Pedig egy kissé pesszimista
– Bölcs könyvekből olvasta ki –
Schopenhauert és Hartmannt tudta
Kívülről. Mit használ neki?!
Az elmélet ím cserbe' hagyja,
A vér láza ragadja már...
Mindennek hisz és megy vakon, mint
Pillangó, mely a lángba száll.

Telhetetlen az élv s gyönyörben
Csalódik és csal is vizont.
Mindennap más a szeretője,
Alig mult egy, kezd más viszonyt
Egy don Juan díszére válnék
A kedvesek hosszú sora:
Divathölgy, tánczos-lány, lovarnő...
Végére nem érünk soha.

Hajhássza a kéjt s mámorába
Kábult fővel belémerül;
Rossz társaságba jut, Mephisztó
Bizony ma is elég kerül.
Pezsgő, cigány, vad hajsza mellett
Mulik, fogy az élet s lehull
Virága: lassan, észrevétlen...
Ábránd, érzés a sárba fül.

A sűrű haj megritkul s a szem
Bágyadt fénye homályosabb;
Az életszínű arcz halványul,
A kéj gyönyört többé nem ad...
Beteg testben fáradt a lélek,
Illusió, vágy: mind oda!
Undor maradt az élv után csak,
Rég elszállt röpke māmora...

Ébred Ervin, a láznak vége,
Megborzad: mi lőn élete!?!...
A multba nem mer visszanézni,
Nem mer reagondolni se.
Kiegett lángok, meghalt érzés,
Tört remények lépten nyomon...
Kínos önvád: az egész mult egy
Halomba dőlt nagy, pusztá rom.

Egyetlen fény a pusztulásban
Egy halovány, kihült sugár,
Melynek fájó emléke néha
Kísérteni még visszajár,

S hoz régi dalt átélt regéről:
Szenvedélyes, szép volt a nő!
Ó mennyi boldog, édes óra,
Mint káprázat, gyorsan tűnő...

Ő volt Ervin egyetlen álma,
Midőn szíve még hitt, remélt...
– Hamar kiálmodott szép álom,
Virág, mely egy tavaszt ha élt –
Nap, mely körülfoná hevével,
Szerelem, amely nem hazud':
„Ó Coralie! ez elfásult szív,
Hogy fájni már érted se tud!”

„Ó hogy így kelle annak jönni!:
Kihűlt, nem érez e kebel...
Jobb része széthullt, összehamvadt,
Pokoli tűz égette el!
Vad orgiák zajába' téptem
Ronggyá drága emlékedet,
Csókod helyén fizetett csókok...”
Kín néki az emlékezet.

Utálja már a fővárost is,
Bántja üres, sivár zaja;
Menekülni vágy a világtól...
Egy méla hang hívja haza:
A kis falu rejtett csöndjébe...
Ó de így hogy menjen oda!?
Nem tudna jó atyjára nézni,
Kit sírba visz... nem, nem soha!

A reményt, melyet hozzá fűzött,
Ó hogy váltá be?! Élete
Elforgácsolva hiu, dőre
Élvekben; nincs már célja se,
A fásult szív nem tud remélni:
Multja átok, jövője nincs...
Szárnya letört, lehullt a porba.
Oda a hit, e drága kincs.

Nem, nem! ne lássák őt viszont így
Ama szentelt, drága falak,
A melyek minden porszeméhez
Elmult fényes emlék tapad:
A gyermekkor tündér meséi,
Ifjukorának álmái...
A végzet másfelé sodorja,
Nem visznek vissza utai.

Bolyong, el messze, más vidékre,
Megírja a bús levelet:
„Megbocsáttok talán majd egykor,
Ha elhagyott sír éje fed,
Melyre nem hullott egy könnyü sem,
Melyen nem nyíl soha virág.
Melynek hantja kétségb' esés volt
És fejfája zord, néma vád.”

S ősszel, midőn a fecskék szálltak
Velük Ervin is költözött;
Egy ismeretlen, messze tájra.
Erdőfedte hegy, völgy között

Kis város áll, elrejtve mélyen.
Lakásul ezt választja ő:
Fásult lelke, kihalt szívének
E magány oly jó temető.

Elkerüli a társaságot
S bár ismerős mindjárt akad,
Ki bevezetné, unja szörnyen:
Köszöni és otthon marad.
Helyi viszonyok nem érdeklik,
Kis város, mint a többi száz,
Melyben megfordult egyszer-máskor –,
Kíváncsi, pletyka, ez se más.

Az asszonyok vizitbe járnak
Ünnep s vasárnap délután
A pletykának nincs hossza, vége,
Kávét előtt, kávé után:
Elmondják, mi hír a városban,
Toldva hozzá egy nagy csomót
És megszapulnak rendre mindent,
Nem hagyva senkin semmi jót.

Regényt olvasnak a lányok:
Dumastól, Suetól francziát,
– Akad olyan is, ki megérti –
S Metra „Serenade valser”-át
Meg a „Cornevillei keringő”-t
Hibátlan veri ujjuk el –
A babot nem tudják megfőzni
S mind készen-vett ruhát visel.

Akadnak dandyk. Korán reggel
Szürke glacée – keztyűben jár
Mindannyia, vagy szarvasbőrben
– Kétszer is volt tisztítva már,
Tarka inghez ölt salon rockot
S a szivárvány minden színét
Mutatja a zseb- és nyakkendő,
Hódítva cassírnők szívét.

Politizálnak az urak mind,
Szidják a kormányt és Tiszát.
Szól a „csöndes”, ütik a „blatt”-ot,
Van mindég, aki bankot ad.
Füstölnek hozzá nagy pipából
Így töltik a hosszú napot.
„Pincze-soirée”-k járnak este
S a hazáért – isznak nagyot.

Furcsa világ ez, oly szokatlan,
Oly idegen Ervin előtt,
Nem találja magát sehogysem
Lakásán tölt legtöbb időt.
Dolgozni próbál, sehogysem megy;
Megtompult már a fényes ész.
Évek során, amit mulasztott
Visszapótolni most nehéz.

Gyönyör és divatos szerelmek
Közt a nemes, nagy láng kihült,
A teremtő erő ellankadt...
– A gyöngy a sárba elvegyült –

Küzd még a fény a vak homálllyal,
Kivillan itt-ott egy sugár...
Csak a hamu alól világító tűz ez,
A réginek foszlánya már.

Szomorú volt az ősz, kietlen,
Egyedül élt Ervin nagyon;
A kis város még csöndesebb lett,
Hullt az eső egész napon.
Halk suhogással verte egyre
Szobájában az ablakot;
Ez volt minden zaj s órájának
Ketyegése, mit hallhatott.

Minden nap egy-egy örök élet.
Haldoklásnál nem volt egyéb
Napja, éje, de nem szórt vádat
A sors ellen, megszokva rég.
Fásult közönybe sülyedt lelke,
Minden mindegy volt már neki.
Nem tarthat így soká, gondolta:
A halál majd végét veti.

„Ez az irgalmas, szelíd nemtő
Szárnyaival lágyan befed
S elvisz magával oda, hol nincs
Bánat és nincs emlékezet...
A fű-gyökér alatt álmodni
Ó mily édes, jó lesz nekem
És aludni nagy, hosszú álmot
A vég nélküli éjjelen.”

Agyában gyötrő eszmék fornak...
Meghalni ily ifjan, korán!?
Ó ha a mult álommá válna
És lehetne még kezdni tán
Az életet újra. Képzeltetés!
Lelkét zsibbadás fogja el.
Kínzó unalom ónsúlyától
Szabadulni vágy e kebel.

Megiött a farsang s víg zajával
A kis várost is fölveré;
A megszokott csönd eltűnt helyén:
Bál, estély volt mindenfelé.
Ervin is ment, csak megszokástól
– Hisz nem érdekli senki ott –
Csevegni, egy-egy tourt is tánczolt,
Járt le s fel és unatkozott.

Blasírt mosoly lebbent el ajkán,
Ha „hölgy válasz”-ba elvivék
A szép lányok. Mint mondá, szíve
Egy kihamvadt, hült Aetna rég.
Mit nem gyujt lángra többé semmi,
Se mosoly, se csábos szemek.
Tudták a nők s Ervinnek ép ez
Kölcsönze pikans érdeklet.

Csinos fiu volt: sötét fürtök
Hullottak homlokára le.
Vonása, bár egysem szabályos,
Arcza vonzalmat kelthete.

Élveteg, piros ajka duzzadt,
Mintha lihegne csók után:
Lázás szerelmi szót susogva
Holdsugaras langy éjszakán.

Meghódítani vágyta nem egy őt,
De kaczérság, csel hasztalan.
Végre már azt kezdik susogni
Bizonnyal talizmánya van,
Mely megvédi a szerelemtől;
Ervin keserűn felkaczag:
„Ó hogy arra a kínos multra
Még emlékezni sem szabad!”

Pedig hajh, elmulatott évek,
Átdőzsölt, tombolt éjszakák,
Mikor könnyelműn elfecsérlé
Ifjukora legszebb szakát,
Emléketek ha szólni tudna
Be sokat beszélhetne el,
Lázás vágyakról, a midőn még
Égett e most hideg kebel.

Elmondhatná: vad orgiákban
Mint hullt lelke jobb része szét,
Mint veszté el előtte minden,
Mit nagynak, szépnek hitt, becsét,
Hogy tanulta utálni a nőt,
Ki pénzért ad csókot, mosolyt
A gyöngyöző champagnei mellett...
Habjába oh, hány könnye folyt?!

A csalódás keserű könnye
Midón barát, lány megcsalá,
Gúnyt űzve legszentebb hevéből,
Mellyel őket általfogá...
Hogy fult lelke a sárba lassan,
Hogy sülyedt mind jobban bele
Az élet fertőjébe, míglen
Csömör fogá, blasírt leve.

De csitt! sötét multaknak árnyai
Ne szóljatok, hallgassatok;
A seb, mely hegedésnek indul,
Ha feltépik jobban sajog.
Ervin lelkén is ily seb a mult;
Vérzik, fáj, ha eszébe jut.
Undorodik is önmagától
S az emlékektől félve fut.

De nem tudá ezt senki itten:
Multjáról soha sem beszélt.
Látogatást kevés helyütt tön,
Igen visszavonulva élt.
Azért talány volt hidegsége
Az egész hölgyvilág előtt,
S nem egy szép lány elérhetetlen
Ábrándihoz csatolta őt.

S bár tudta jól: nem érdekelte.
Esténként mindig otthon ült,
Szivarra gyujtott és henyéve
Egy óriás fauteuilbe dült.

Schopenhauert olvasta gyakran,
Felváltva Heinet és Musset-t
Annak sophismáit szerette,
Ezek bizarr költészetét.

Vagy elnézte: az erdő fája
Mint ég, lobog, mint hamvad el,
S összehasonlítja a lángot,
Mely kialudt, önkeblivel.
A hamu alól kivillant néha
Egy szikra és lobot vetett,
Uj lángra gyult a tűz...mélázva
Nézte s eltöprenkedett.

Ó ha szívében is felgyulna
Még egyszer a szerelmi tűz,
Mely nyugtalan őrzöngő vággyal
Álmokat, csillag-képet űz,
Melynek keserve is oly édes
S kéje, mint lángbor, mámorít;
Mely lelkünkbe fényt lopva, rája
Rózsafelhős álmot borít.

Ó ha még egyszer szomjas ajkát
Imádott ajk érintené;
S ha egy önfeledt, hatalmas érzet
Mehalt hitét felkeltené...
Hahogy nem önző szerelemmel
Tudná még őt szeretni lány,
S nem ősei fényes nevéért:
De lényéért, hön, igazán.

Így mélézött Ervin gyakorta
– Sokszor éjfél elverte rég –
A multról és a szebb jövőről!
Nem jött álom szemére még,
Gyermekkora eltűnt reményi,
Későbbi léha élete
Mind előtűnt a mult ködéből
S lelkére bús árnyat vete.

Nagyott sóhajtott: „Muló álmak
Ne fessetek csalképeket!”
– Susogta: – „tudom jól, a végzet
Nem valósítja ugy se meg”...
Szivarját eldobá, ásított:
„Üdv, szerelem: Isten veled!”
Ágyára dőlt, mécsét kioltá.
Keleten már pirkadt a regg.

Így teltek a hosszú éjek,
Nappal aztán sétálni ment.
Írt, dolgozott: nem tudta senki;
Mi történik lelkébe' bent?
Tolta vón az időt előre
– Lassan ment, mint álmos csiga –
Oly teher volt neki az élet,
Mint egy megunt, nehéz iga.

Eldobta volna százezerszer...
Eszébe jutott otthona,
Atyja, kinek minden reménye,
– Visszont nem látja tán soha –

Az elhagyott szülői hajlék,
Az akáczfák a ház előtt,
Az ódon park szálás fenyői,
Melyek látták felnőni őt.

S visszaborzad a gondolattól,
Hogy önkezevel zuzza szét
Szívét, a melynek nincs jövője,
Kioltva ifju életét...
Tovább él, vágy, remények nélkül,
Ajkára nem tolul panasz;
Leszámolt a sorssal, reája
Tudta: nem ébred uj tavasz.

Telik az idő: jól vagy rosszul,
A télnek is csak vége lőn;
Uj lomb fakad a fának ágán,
Uj virág a kopár mezőn,
Enyhe szellő langy zsongalomja
Halkan fuvallt a tájon át
S a csalogány kint a ligetben
Hallatta édes-bús dalát.

Fölébredt az alvó természet:
Illat, dal, fény volt mindenütt,
Ervin is úgy örül, egy sugár
Talán szívébe is besüt.
A remény egy halvány csilláma
Olykor lelkébe még kigyul,
De csakhamar elalszik ismét
Hideg-sivár közönybe ful.

Unatkozik, már menni vágyna,
Készülődik, s mégis marad!
Mintha késztné rá benső ösztön,
Óhajjánál hatalmasabb.
Nincs semmi itt, amit szeretne
Mindegyik nap egyforma fád.
Otthon atyja oly régen várja...
Mért nem megy? mért haboz tovább?

Jól bent voltak már a tavaszban,
A várost egy hír futja át;
– Beszélük és az utcza-sarkon
Hirdeti is rőfnyi plakát –
Színtársulat jó; hallja Ervin
Nagy műbarát volt egykor ő.
Rég volt, talán nem is igaz már
Az a bohó, elmúlt idő.

Ajkán fanyar, gunyos mosollyal
Megáll a jelentés előtt.
Unalomból! mert hisz: személyzet,
Darab, misem érdekli őt.
Olvassa, egyszer csak egy néven
Véletlenül megáll szeme:
Halmai Lea. „Lea? vajon
Kinek lehet ilyen neve?

Melyik primadonna választott
Magának ily bizarr nevet
Az ó zsidó-történelemből?
Színésznőnél furcsa biz ez.”

Megszokta eddig, hogy Laura,
Irén, Camilla, Róza mind.
Érdekelte ez a különcz név
S elolvasá ujra, megint.

Maga sem tudta, hogy mi volt ez,
Kíváncsiság, vagy érdek-e,
Mit benne öntudatlan keltett
Ez ismeretlen hölgy neve?
„Ej, balgaság, szólt és tovább ment
„Gondolatnak is dőreség!
Szeretni én, soha! s ki tudja:
Szabad-e az ő szíve még?”

Többet nem gondolt rá s midőn a
Szintársulat megérkezett,
Egész estig menni se készült:
Utolsó perczen vett jegyet.
Egy izgalmas darabot adtak,
Mult időkből ismerte jól.
Látta nem egyszer művészekről
Nagy városokban jártakor.

Oda sem figyelt... hah, egyszerre
Fülét egy hang ütötte meg:
Szívigható csodás zenéje
Egész valóján átremeg.
Mély, mint az érczharang zúgása
S mégis lágy, mint szellő-sirám,
Mely álmokba ringatja lelkünk
Csillag-koszorus éjszakán.

O mi varázslat volt ez? szíve
Nagyot dobbant. Kié e hang?
Színlap nem volt kezében, gyorsan
Az előcsarnokba rohant.
Nézi... „Lea.” Ki is lehetne?
Más nem szólhat ilyen hangokon!
Az ismeretlen ismerős, ki
Lelkével máris oly rokon.

Másnap, harmadnap nyugtalan volt
Régtől ismert néhány tagot,
Kik most itt voltak; ám Leával
Egyszer sem találkozhatott.
A színházhoz elsétált gyakran:
Remélve, hogy majd összejő
Vele. Félt és örült e percnek,
Érzé tán, hogy sorsa: e nő.

Egy forró tavasz délutánon
Fölment ismét, ép próba volt
Valami nagy tragoediából,
Melyben királynő vére folyt.
A személyzet vígan fecsegve
Az ügyelő csengőre várt,
Szivarozott a férfi népség
S a füst nagy fellegekbe szállt.

Ervin megállt; egy kis színésznő
Gyors léptekkel siet felé:
„Bemutatom Leának, jöjjön!”
S ez már kezét nyújtja elé.

Dallamos hangja csendül lágyan:
„Hírből önt már rég ismerem,
Örülök!” „Enyém a szerencse!”
Vág közbe Ervin édesen.

Keresi, hogy mi bókot mondjon?
S hajdan ezrével szórta bár:
Elfűl ajkán a szó most, nem tud
Találni, hajh, egyet se már.
Rabbá tették lelkét egészen
Azok az észbontó szemek,
Csak nézi, nézi önfeledten,
Mint napimádó az eget.

Az ő Napja: e szép kék szempár,
Sötét selymes pilláival,
Melynek álmatag világa
Szent, tiszta, szűz lélekre vall,
Melynek édes, méla bája
Boldogságról susog regét
S bevilágítja fényözönnel
Lelke sötét, bús éjjelét.

Szívébe soh'sem érzett láng gyúl –
A mult oda, feledve már;
Eltűnt a fásultság, elűzte
A ráhulló fényes sugár.
Ervinben édes sejtelem kél:
„O ha talán viszont szeret!”
Találkozik vele naponta,
A város bámul szerfelett.

Ajk bigyesztve a „haute-volée” szól:
„Egy színésznő? Ki hitte ezt?
De úgy jár az, ki tűzzel játszik,
Utoljára csak rajta veszt.
Minő hideg volt, ránk se nézett;
Azt hittük, szíve sincs talán
S íme! furcsa ízlés: színésznő,
Ki még hozzá zsidó-leány.”

Ervin hallja, kaczag fölötte
Mit neki: világ, emberek?
Leán kívül létezik-e más?
Forró, nagy, mély lánggal szeret.
A szép leánynak hű lovagja:
Mindig vele, nyomába' jár,
Mint árny a fénynek. Érzi, hogy nem
Tud élni ő nélküle már.

A liget lombos gesztenyéi,
A kő-híd a patak felett,
S hol ibolyát szedtek: a cserje
Tudta, szívük mit rejteget?
És bár szóval nem mondta ajkuk
E búbájos szót: „szerelem”
Átérvék azt öntudatlan...
Mogsugta titkos sejtelem.

Óra, percz, nap mulik rohanva,
Érzi Ervin, hogy nem vala
Élet sem az, amit eddig átélt –
Nem volt egyetlen sugara –

Csak most kezd élni! minő élet?
Ezer remény tárul elé
S a távolból egy szebb jövő
Csábos képe ragyog felé.

Minő lány ez? Az ég lopta
Kék szemébe e sugarat,
Mely álmatag fényével elveszt,
Megőrjít, magával ragad?
Sötét hajának puha selyme
Kábító, mint bűvös delej.
Ha érint, a szív összeressen;
Forró izzó gyönyör lep el.

Ereiben az Asrák vére.
Koráll ajka hő pírban ég.
Minő lehet a csók ez ajkról?
Egyért od'adná életét.
Kínozza a bizonytalanság,
Elsorvasztják a kételyek –
Szól néki? Nem erre nem képes,
Inkább majd ír egy levelet.

Haboz; mitől fél? Hisz a szép lány
Annyi időt eltölt vele:
Édes hangon szól hozzá, bárhol
Őt keresi tekintete.
Érzi, ha válnak, kis kezével
Megszorítja forrón kezét.
Udvarlói mind elmaradnak
Miatta... Mire várna még?

Leült s egy rózsaszín papírra
Néhány sort írt; úgy reszketett
Keze, érezte, hogy e percz fog
Határozni sorsa felett.

Az utcza kint homályba sülyedt,
Ablakán bezuhant a szél...
Föltrezzent, tele volt a lap már,
Így hangzott a megírt levél:

„Lea, szerelmem szép virága.
Egyetlen, kit imádok én:
Számomra mennyet, poklot, egyként
Alkothatsz te a sártekén.
Szép kék szemednek bűv hatalma
Fölgyujtá rég alvó szívem!
Szeress! légy enyém! Ó ne zuzd szét
Reményeim, vágyam, hitem!

Ne szólj, im itt egy halvány rózsa,
Tűzd kebledre ma este ezt.
Erről fogom megtudni én majd,
Hogy meghallgatsz, viszont szeretsz
S mennyország vár az üdvvel engem,
Vagy kárhozat bús éje fed
Csillagtalan, örök boruval.
Imádottam. Isten veled!”

Nevét alá még és lezárja
Pecsétjével a kis lapot;
Mellé a rózsát... künt az óra
Hetet épen most kongatott.

Átöltözik és a színházhoz
Gyors léptekkel siet tova.
A levél már azóta ott van.
Ily kétség közt nem volt soha.

Fölgyujtva már a csillár-lámpák,
Midőn a nézőtérre ér.
Köszöntik itt-ott, meg se látja
Ereiben lázong a vér.
Bocaccioból a keringőt
Nyaggatja hat darab cigány
És felgördül a függöny lassan,
Midőn elhangzik a nyitány.

Mohó vággyal néz a színpadra
Ervin, szeme reá tapad,
Kilép Lea és felzúg a taps.
Mily tüneményes szép alak!
Sima fekete ruhát hord ma
Nem borítja se gyöngy, se ék
Keblén egy halvány thea-rózsa,
Ez képezi összes díszét.

Agyára tódul minden vére...
Jól lát? Az ő virága ez?
Káprázat, álom, hinni sem mer.
Szeme fénye úgy rajta vesz.
Szereti őt a szép leány hát?
Valóvá lőn a sejtelem,
Reménye, vágya teljesülve
Számára ím megnyíl a menny.

Őrült, ittas lett a gyönyörtől,
Alig várta, hogy a darab
Véget érjen és az utolsó
Felvonás végén elszalad.
Haza rohant, ámde szemére
Álom nem jön ez éjen át
S álmodik ébren, míg a hajnal
Uj fénnel hinti ablakát.

Új, szebb élet jós hirdetője
Ma számára ez égi tűz;
Lelke megnyugszik, álhatatlan
Csalképeket többé nem űz.
Elérve a boldogság réve,
A földön egyéb vágya nincs,
Megnyerve már Lea szerelme
Bírja, övé e drága kincs.

Hozzá siet, a szép leánynak
Halvány arcza bíborra gyul.
Midőn belép és nyughatatlan,
Mohó vággyal feléje nyul.
Szólna, de ajka nem talál szót.
Némán vonja a kis kezét
Szívére... csókkal elborítja...
Pilláin egy könnycsepp remeg.

Végsőt lobban a nap sugára.
Eltűnik a bérczek mögé
S arany csíkot von tűnő fénye
Az alkonyég íve fölé.

Elcsendesül a város lassan
Lármás zaja hallgat, pihen
Szenderbe ring a lomb, elalszik,
A kis madár lágy fészkeiben.

Lea ölelve tartja Ervint,
Vállán nyugszik fürtös feje...
Boldog álom a lét nekik már
S a valóság egy szép rege;
Legszebb álmát most álmodák át,
Túlárad a kéjtől szívük
S Isten, ki egy, bárhogy nevezzék
Megáldja lángoló frigyük.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, két részben:

1880. december 5. és 12.)

Farsang van...

Farsang van! keringők siralma
Zendül által a termeken,
Meglobban a csillárok fénye,
Suhog illúzió-selyem.
Gyémántrózsák szikrákat szórnak
A hófehér, gyöngéd nyakon...
Ablakomra hajlok s merengve
Hogy zúg a szél, úgy hallgatom!

Cotillon! a párok suhannak –
Összevillan két szemsugár,
A félignyílt ajk liheg és a
Hullámzó, lágy kebel zihál.

S röpülnek... boldogságuk egy tour!
– Az életben több hát vajon?... –
Ablakomra hajlok s merengve
Hogy zúg a szél, úgy hallgatom!

Kristály-kehely cseng össze vígan,
Rózsás habja gyöngyözve forr,
Evoe! Carnevalt köszöntse:
Éljen a lány, a dal, a bor!
Minden percznek letépd virágát –
A mámor hí, körébe von...
Ablakomra hajlok s merengve
Hogy zúg a szél úgy hallgatom!

A hópelyhek tánczolnak körbe
A sík pusztán s míg vad danát
Fuj a vihar szilaj tánczukhoz,
Ajkamon gúnymosoly fut át...
De egyszerre fölajdul szívem:
– Elfogja egy mély fájdalom –
„Minő farsang!” csitt – künt a szél zúg,
S én hallgatom – csak hallgatom!

(KÉPES CSALÁDILAPOK, 1881. február 13.)

Dalok

I.

A nap arany csilláma fénylik
Halk dalt zsong a fehér patak, –
S a virágok csak nyílnak, nyílnak
A százados vén fák alatt.

Járdalok a hímes mezőkön,
S lelkem bús kérdés rezgi át, –
Ha nincs kinek adjam, miért hajt,
Miért nyílik a virág?

II.

Újra virul, éled minden,
Langy szellő sóhajt, remeg;
Pacsirta zeng fönt a légben –
Csak az én szívem beteg.

Új tavasz borul a tájra
Lombot, dalt, fényt meghoz a', –
Hejh, csupán az én szívemnek
Nem lesz többé tavasza!

III.

Óh csak még egyszer virulnának újra
Azok a régi, szép virágok,
Óh csak még egyszer érezném varázstok
Elfoszlott, régi, édes álmok,
Óh csak még egyszer látnám rám ragyogni
A te bűbajos kék szemed...
Egyszer jönné még az a tavasz vissza,
Mely nekem örökre elveszett.

(KÉPES CSALÁDI LAPOK, 1881. május 1.)

Egy levélről

Bűvös káprázat űz velem játékot –
Vagy igaz volna, – hinni sem merem,
Hogy újra látlak, imádott vonások;
Agyam lángol, ah! úgy remeg kezem
Míg föltéplek; átolvasom ezerszer,
Elborítom csókkal minden sorát,
Csókkal – könnyel, s a szívemet rég nem érzett
Gyönyörmámor, édes láz futja át.

Néhány rövid szó és mégis minő sok...
Visszaadja széttört, elszállt hitem,
A régi láng, mely most is új még, érzem
Mint lobban föl, megdobbán rá szívem.
Temetett álmok, szárnysegett remények
Mely sírjuktól fölkelnek sorra mind
S édes dallá olvadva itt csapongnak,
Boldogságról, kéjről sűgva megint.

Tavasz, dal, fény, illat megtértek újra
Elégette bűm sötét fátyolát
E ráhulló sugár – és szemem mindent
Rózsafelhős, mosolygó színbe' lát.
Nem bírok a boldogsággal betelni,
Minden szavát oly mohón issza fel
Lelkem e drága, kis levélnek;
„Nem feledélek én még most se el.”

„Nemsokára látlak! úgy-e vársz engem?...
Érzem, nem bírom el az üdv súlyát,
Nehezebb ez tán, mint a bánaté és –
A vérző sebre ennyi sok virág
Egyszerre; elkábít, szédít ez érzem,
Oly szokatlan a boldogság nekem.
Elvakít e ragyogás – hisz oly hosszú,
Vigasztalan volt sötét éjjelem.

Lehajtom főm, szemembe könny szivárog;
De nem bánat, a gyönyör könnye ez.
– Kivillan már a nap égő sugára
Midőn a lombon még harmat remeg. –
Ráborulok a kitárt lapra és míg
Forró csókkal borítom a helyet
Hol egyetlen, édes neved áll írva
Megáldom a te drága, kis kezed.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1881. május 22.)

Dalok

I.

Oh! oly sötét van körülöttem,
Hogy szép szemed rám többé nem ragyog,
Mintha mind kialudtak volna
A lobogó, nagy lángú csillagok...
Mintha lelkem örök borúja
Az égre is elragadt volna már,
S azért nem tör át a napfény a felhőn,
Hogy ne fájjon nékem a víg sugár.

II.

Ködös, bús őszi nap be jó volt
Lehullni a hulló falombbal, –
S nem küzdeni többé hiába
Kínzó, égő, mély bánatommal.
Nem érezni semmit se többé,
Csak aludni, – hosszan pihenni
Álomtalan, nagy édes álmot –
Óh be jó volna már nem lenni!

III.

De hajh nem merem ezt se kérni!
Neved varázsa kedvesem
Elkísérne a sírba, ott is
Azt hallanám szüntelen.

Oh a te ezerszer megáldott!
S megátkozott kedves neved,
Hogy attól én nekem nyugalمام
Élve-halva már nem lehet!

(KÉPES CSALÁDILAPOK, 1881. november 6.)

Szép nyári éj

Szép nyári éj. A parkba' járok.
Minden olyan csendes, nyugodt,
Elnézem a platánok lombját
Egy levélke sem mozdul ott.

Dal sem hallik, a kis madár is
Lágy fészeknek ölén pihen.
Oly zajtalan a táj, oly néma
Éppen, mint most az én szívem.

Egyszerre, lám mily hallgatag lőn
Az is, lázas verése szűnt,
A lobogó tűz hogy kihamvadt,
A sok ábránd hogy szertetűnt.
A pezsgő vér kihűlt eremben,
Magamra rá nem ismerék –
Én voltam hát, – vagy álmodám csak, –
Ama szilaj, bohó gyerek.

Ki úgy futott csalkép nyomába,
Szép szem, akit bilincsbe vert,
Ki a mámort kereste mindig
S kéjek rózsás ágyán hevert.
Ó múlt idő, be messze vagy már
Te elsüllyedt varázssziget,
Letűnt gyönyör, szerelmek üdve...
Föltámadást én nem hiszek.

Szép nyári éj. Jasmin és rózsza
A hold fényén úgy ing, remeg,
Az ösmerős utak homokján
Gondolkodva tovább megyek.
Ábránd, se vágy nem bántja lelkem,
Nem méláz rég hallott dalom;
Köszöntlek én magányos éjjel –
Te drága, szent, nagy nyugalom!

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1882. jún. 11.)

Új szerelem

I.

Csodás vagy szerelem,
Alig hamvad lángod,
A kialvót ismét
Forróbbal fölváltod.

Alig törölsz el egy
Képet a szívekbe'!...
Tündér ujjad mindjárt
Szebbet fest helyette.

II.

A te szemed is kék
Éppen, mint övé volt,
Vészes tenger volt az –
Ez felhőtlen égbolt.

Összetörte szívem
Tomboló szeszélye...
Meggyógyít, vigasztal
Ennek derűs fénye.

(MAGYARORSZÁG ÉS A NAGYVILÁG, 1882. aug. 13.)

Pajtásom sok volt...

Pajtásom sok volt; gyakran elmulattunk
Csengő pohár, víg zene hanginál;
– Hisz a mámor mindent rózsásra fest be,
A jó bor sok czimborát csinál –
Kacajomba vegyítének kaczajt és
Örömömben osztozott mindenik,
Bánatomat, könnyem... mily dőre óhaj!
Unalmas ám szörnyen, bú, könnyű, sóhaj.

Sötét órák magányos, néma csöndjét,
Midőn lelkem mint szárnyaszegett madár
Általrepült sok elfecsérelt éven
S belátom hogy késő siratni már
Az összetört reményt, széttépett álmot,
Megölt hitet, – mindazt mi drága volt..
Kik mulatni eljöttek mind, örökké
Nem nyitotta be ajtóm egy se többé.

A patkány is ott hagyja – úgy tanultam –
A hajót, mely immár süllyedni kezd;
Ti jó fiúk, ti éppen így tevétek
– S nem vehetném tán rossz néven sem ezt –
Mert emberi volt csak, és minden bűnnek
Kútforrása az emberszív; az eb
Jóságunkért hű, őriz, véd halálig,
De hajh, Judás ma is mindegyre válik.

Büszke vagyok és boldog, partot ére –
Nem süllyedt el – a hullámvert hajó;
Gyémánt marad a gyémánt sár között is,
Rozsdát nem kap a nemes ércz ha jó.
Elhagyatok... ma már én nem kereslek,
Magasztosabb a cél mely küzdni hí...
Tandíjt fizettem, kell az iskolába –
– Az élet az – én nem jártam hiába!

(KÉPES CSALÁDI LAPOK, 1886. május 16.)

Kívánság

Köd száll le a bérczre;
Ezer csillag lángja
Tetszelegve bámul
Le a Nagy Dunába.

Megcsobban a hullám,
Szellő megfodrozza –
Esti harangszót a
Túlparról áthozza.

Tegye össze kezét
Imádkozzon értünk:
Mint e percz, oly boldog
Legyen egész éltünk.

Szöszke fejét hajtsa le rám,
Szenderüljön halkán el...
Közel, távol semmi zaj sincs,
Minden csak álmot lehel.

Én majd őrzöm; legyen álma
Tündérszép, megnyugtató,
S ha fölébred, álmánál még
Százszorta szebb a való.

(KÉPES CSALÁDI LAPOK, 1888. évi 33. szám.)

Dalok

I.

Csillagtalán őszi éjben
Rád gondolok egyre,
Bárha várom, álom nem jó
Fáradt, bús szememre.

Körül fognak, rám borulnak
Elsuhanó árnyak –
'S álomtalan álmodozva
Egyre vissza várlak.

II.

Sötét hideg minden köröttem,
Szívem is félve dobban –
Mintha már a végsőt dobogná,
De lángja ki – ki lobban.

Az a forró, nagy mámoros láng...
– Átölelve tart téged
Mint egykor, rég' – csak akkor múlt' el,
Ha majd elmúlt az élet.

Sötét felhők

Sötét felhők árnya
Borús ködnek szárnya
Száll le a világra.

Sötétebb az élet –
Minden semmivé lett
Nem maradt virága

Szét hullott, elhervadt
Csak emléke maradt
Siratom – hiába.

(JÖVENDŐ 1905. november 12.)

Dalok

I.

„Oh szeretlek mind örökre,
Amíg rög nem hull a rögre,
Veled éltem egy szép álom –
Ha elhagysz, az lesz a halálom”.

Hányszor mondtad, átöleltél,
Csókomra csókkal feleltél –
Minden szódat szentül hittem –
S mégis, te törted meg szívem.

II.

Kevesebbet fogadtam én –
De mélyebben szerettelek.
Te már régen elfeledtél...
És miattad én halok meg.

(JÖVENDŐ 1905. november 26.)

Sous la fenêtre

I.

Csöndes estén az utcádba
Tévedett be lábam,
Ablakodból fény sugárzott –
Sokáig ott álltam.

Ha még egyszer, csak még egyszer
Fölhívnál egy szóra, –
Csak egyetlen ölelésre,
Egyetlen egy csókra.

Pedig egykor ajakomon
De sok csókod égett –
Álmodásba két karommal
Ringattalak téged.

Aranyhajad elborított
– Átfogott a mámor –
Mért nem is lett szemfödelem,
Az a fényes sátor.

II.

Forró vágyak lángja éget –
Egyszer még ölelni téged
Úgy mint egykor, hajdanán –

Morajlott a tenger habja
Olasz égnek hunyó napja
Bíbor fényben szállt alá.

Ajkad ajakamat kereste
Ránk borult a csöndes este,
A megszentelt nagy magány.

Édes-kettős, nagy magánya
Szívem már hiába várja
Emléke maradt csupán...

(JÖVENDŐ 1905. december 17.)

Karácsony este

Árva gyerek áll a
Kastély kapujába,
Felsóhajt: Istenem,
Karácsony van máma.

Se apám, se anyám
– Meghaltak már régen –
Kerek e világon
Pártfogóm sincs nékem.

Megzörren a kapu
– Szolga lép ki rajta –
Csomagot, kosarat
Cepel mindkét karja.

Ne búsulj kis árva
Vannak jó emberek,
Pali, a kis úrfi,
Néked küldi mind ezt.

Látta: ázól, fázol –
Meghallá fohászod
S íme karácsonyod
Neked is van, látod.

Mert Jézuska vigyáz
Szegényre, árvára –
És mindegyiknek lesz
Ma karácsonyfája.

(*VIRÁGSZÁL –
Szegény gyerekek segélyezésére készült kiadvány, Budapest, 1913.*)

Rózsák Nyíltak

Rózsák nyíltak, csalogány dallott,
– Feledhetetlen édes napok, –
Mámor volt elszállt; hulló csillag,
Melynek fénye már nem ragyog.
Pedig méla, szép kék szemedből,
Egykor rám mennyi üdv sugárzott...
Vagy tán nem is volt az igaz, csak
Én álmodtam át azt az álmod.

Én voltam tán csak a bohó, ki
Hittem ajkad minden szavát...
– Nem láttam a kígyófullánkot,
Elfödte sok hímes virág.
A rózsailat elkábított,
Mit törődtem a tövisével...
Oh, hogy most meg kell azt fizetni
Szívemnek kiomló vérével!

Kedvesem szobája

Úgy lépek ide, mint a szentegyházba,
Te enyhe fészek, drága kis szoba,
Hová nem kísér el az élet harcza
Hol fájdalom, bú még nem ért soha,
Hol minden úgy mosolyog, úgy nevet rám!...
Boldogságnak vagy meghitt otthona –
Itt hajt az én szerelmem rózsafája:
Megáldva légy, kedvesem kis szobája!

A szögletben a puha pamlag... hányszor
Ölelem ott, láztól hevülve át,
Míg izzó, forró csókokkal fürösztöm
Vágytól égő, bíborszín ajakát,
Halvány arcza kigyúl s mint selyemsátort,
Borítja rám elomló, lágy haját,
S kéjes könnyükben ázik szempillája –
Megáldva légy, kedvesem kis szobája!

Az ablak mellett ott van a kis zsámoly...
Ott ülök lábainál rendesen,
Hosszan nézve álmatag, kék szemébe,
A melynél nem szebb a menny ' boltja sem;
Ott csevegünk sok, kedves bohóságáról, –
Gerle-kaczaj a méla lelkemen
Átcsendül s bánatát örömmre váltja...
Megáldva légy, kedvesem kis szobája!

Fehér rózsák bágyatag, hulló szirma
Élvre hívó, lágy illatot lehell –
S a húnzó nap egészen előzőnli
Sugárontó, csillámos fényivel,
S úgy gondolom, míg édes, mámorító
Érzés tölti egész valómat el, –
Hogy itt ragyog a lét összes bű-bája...
Megáldva légy, kedvesem kis szobája!

Dalok

I.

Nyílnak már a virágok,
Illatozhat már a rózsa,
Ott hervadhat mind el ágán, –
Nincs kinek szakítani róla.

Süthet a nap, meg se látom
Elborult már fénye nékem,
A mióta te elmentél,
Én szerelmem... üdvösségem.

II.

A szép rózsák ott a kertben
És a pad a fák alatt,
Azok látták ölelésed
Azok forró csókokodat.

Azok látták boldogságom,
Öledben szép kedvesem;
Elrejtőzök most, ne lássa,
Bánatomat senki sem!

Dal

Alkonyulófélen a nap,
Hús szellő sohajt, remeg,
S utakra hervadt rózsza
Levelei pergenek.

Hadd hervadjon, sorsa ez volt,
Hogy is hangzik a rege? –
„Minden véget ér a földön
A minek volt kezdete!”

*[RÓZSÁK KÖNYVE, összeállította G. Büttner Júlia.
Grill Károly könyvkiadása, Budapest, 1886. (Rózsa anthológia)]*

Czóbel Minka.

Néhány év előtt egy *Nyirfa-lombok* című verskötet jelent meg a Singer és Wolfner cég kiadásában.

A köteten női név állt: *Czóbel Minka*. Az igénytelen, nem egészen szép hangzású névről csak kevesen tudták, hogy viselője az ősrégi darstatti és eloberstatti Czóbel-család sarja, hogy anyai nagyatyja Vay Ábrahám gróf valóságos belső titkos tanácsos, a Szent István rend nagykeresztjének tulajdonosa volt, a ki a magyar tudományos akadémia megalapítására kerek ötvenezer forintot ajándékozott.

A *Nyirfa-lombok* csöndes, borongó hangulattal megírt dalai nagy feltűnést keltettek.

A Nyírség homokos pusztájának halvány felszínei, a zizegő nádas, a kerek erdők, a hová déli verőn pihenni tér a nyáj, míg a juhász nekitámaszkodva a fehérhéju ezüstös levelű fáknak, búsan fujja tilinkóját – fonóka, kukoricafosztás és más efféle speciálisan falusi multságok mesteri virtuozitással volt festve bennök.

A ki ezeket a dalokat írta, ösmerte, szerette az egyhangúságában is szép vidéket, az ott lakó népet – és a kritika osztatlan tetszéssel fogadta az arisztokrata lány verseit, a ki nagy intelligenciájával, érzületeinek, hogy úgy mondjam fönséges voltával és jeles technikájával messze túlszárnyalta a tudatversírónőket.

Ettől kezdve sűrűn jelentek meg Czóbel Minka versei napi- és hetilapokban, folyóiratokban – majd következett egy prózában írt novellája és a *Fehér-dalok* verses kötet.

A Fehér dalokban már itt-ott szakított Czóbel Minka az idillel és nagyobb, általánosabb eszmék zendülnek föl lantja húrjain.

Különösen sokat foglalkoztatják a buddhista tanok és előszeretettel merül belé az ő nirvánás boldogságába, a melyet föléje helyez a vérből és húsból való emberek boldogságának.

Olla Hanson *Sensitiva amorosa* című regényének alakjai elevenednek meg emlékünkből Czóbel Minka poézisét olvasva, azok az árnyhősök és hősnők, a kik úgy élnek, szeretnek, szenvednek, mint test nélküli alakok, mint a *negyedik dimensio* lényei.

A *Fehér dalok* után néhány évi intervallum következett – és csak a karácsonyi könyvpiacon jelent meg ismét egy kötete.

A *virradat dalai* – ez a kötet címe és aránylag ezt tépázta meg legjobban a kritika.

A kritikusok férfiak – az olvasók egy része is az, a másik része pedig asszony, vagy olyan lány, a ki szintén asszonynak, a női nagy és nemes hivatásra készül és nem tudja megérteni ezeket a byper-ideális hangokat – és ez nem csoda, mert az étellel, az életért küzdő emberek alig tudják elhinni, hogy az élet – a mi számukra minden jónak, minden gyönyörnek, de bánatnak és szenvedésnek is kútforrása, Czóbel Minka poézisában nem egyéb, mint átmeneti korszak, egy boldog megtisztulás, egy érzéknélküli gyönyörteljes megsemmisüléshez.

Ez a poézis misztikus, homályos, és mindennapi ember nem igen bátorkodhat belé, hogy kövesse őt ebbe a gondolatlabirintba.

De rendkívül finom, subtilis ennek a poéta-lánynak a világnézlete s lelkét sokszor olyannak képzelem, mint egy finom pasztell kép, a melynek egykori eleven színei talán durva kezek érintésétől – meghalványodtak.

És mindenekfelett *igaz*, a mit ír.

Átérzi ezt a sajátos lelkiállapotot, a melyet olyan hűen tolmácsol és nem extravaganciából, de valódi mély meggyőződéssel tartja a nirvánát, az örök megsemmisülést a legnagyobb boldogságnak.

Néhány kritikusa hibául róttá föl, hogy megveti az élet szen-

vedélyeit, megjegyezve, hogy nem jó, ha poéta lenézi ezeket, mert csak ösmerve, átérezve, dalolhatja is azokat igazán.

Szóval a német klasszikust citálja rá: *Greift nur hinein in's volle Menschenleben...*

Koncedálom, hogy az illető kritikusként igaza van, de hát Czóbel Minka olyan családból származott, olyan körben nőtt fel, hogy mint *lány* nem tanulhatta ösmerni az élet nagy szenvedélyeit. Czóbel Minkának nem lehetett olyan tapasztalatokat szerezni mint nagy osztrák kollegájának, Ada Christennek, a ki *ilyen* tapasztalatok árán írta meg a *Lieder einer Verlorenen és az Aus der Asche* című kötetét, sem nem írhat a szegény néposztály, a gyármunkások nyomoráról, mint Ada Negri a nagy hírre kapott olasz versírónő, a ki olyan megkapóan dalolja:

Az én anyám is dolgozott a gyárba
Szeretlek te kis árva...

Nem, ki mert *hazudni* nem akart, azért választotta ezt az irányt, a melyet kultivál, a melynek érzéseit igazán átérzi, igazán átélte.

Azért festi előszeretettel a fehér színt, mert ez nála szimbolikus, a tisztaság, a *szüzesség* jelképe.

Nem lesz talán érdektelen ennek az erős egyéniségű poétalánynak intim életéből elmondani néhány apró vonást, a mely mind nem mindennapi voltáról tesz tanubizonyosságot.

Az általa annyira szeretett Nyírség egy csendes, szép falucskájában, Anarcson nőtt föl, rendkívül szerető, kedélyes családi körben.

Testvérei, István és Emma, idősebbek lévén nála ő volt az egész ház kedvence.

Mindenki a kis *Minki* – így hívták otthon – kedvét kereste és Emma testvére, a ki rendkívül kedves, jó kedélyű lányka volt, az egész ház kedves **?**.....**!** gyakran igyekezett kis nővérét fölvidítani, szórakoztatni.

Mert Czóbel Minka már gyermekkorában rendkívül hallgató, kontemplatív természet volt, a ki órákig eljátszódott

az anarcsi remek park virággruppjai közt. Különösen vallásos, szinte túlbuzgó volt a kis Minka.

Minden gyertyadarabkát összeszedetetett, aztán meggyújtva, hajtűkre tűzte és órákig imádkozott, buzgón térdelve, úgy mint ezt a templomban, öreg asszonyoktól látta. Ezért, apró játszótársai, a kis rokon és ismerős lányok el is neveztek *Kerzelweibnak*.

Nevelését egy Scheffer Fanny nevű rendkívül tudományosan művelt német nő vezette, de mindig anyja, született gróf Vay Eveline ügyelt föl arra, a ki egy kiváló nemes gondolkozású, eszes és minden női erényekkel ékeskedő asszony.

Különben Minka, mielőtt nevelőnője volt, már egészen magától megtanult írni és olvasni.

Egy ízben, midőn anyja és ennek egyik nővére az anarcsi szalonban ültek, egyszerre csak megszólal hátuk mögött a kis *Minki*.

Ez mégis csunyaság... Minden szót értek, elolvasom, de az értelmét még sem értem.

A hölgyek hátrafordulnak és látják, hogy a kis lány kezében Göthe Fausztja van, a melynek értelme persze homályos, sőt érthetetlen volt az öt éves Czóbel Minkának.

Rendkívül könnyen, szinte játszva tanult és nemcsak szalon, de igazi tudományos műveltsége van.

Egyformán bírja a német, francia és angol nyelvet, s eredetiben olvassa a világirodalom nagy íróit.

Scheffel a kedvenc poétája, de az olvasáson és íráson kívül foglalkozik még zenével is – és művészileg zongorázik.

Költeményeit többnyire az anarcsi park egy kis gloriolettejében írja, a mely arról nevezetes, hogy hét táblára osztott belső falán, a Czóbel-család nyolc – részben rokonának, részben barátjának – kastélya van lefestve.

Itt van Páczin, a Senyey kastélyllyal, Sárköz, Vécsey báró, Berkeny, Vay Ádám gróf, Pap, báró Horváth, Szaláncz, a gróf Forgách, Bakta, a Degenfeld gróf, Bári, Kazinczy Péter kastélyával.

Itt írja Czóbel Minka szép verseit, vagy ott komponál abban a szép, százados diófákból való fasorban a melynek ágai sátorként borúlnak össze és még a legforróbb nyári napon sem engedik behatolni a nap égő sugarait.

A poétalány itt szokott álmodozni – mert hiszen az ő lány-szívének is lehettek álmai – *és voltak is.*

Már gyermekkorában ideális vonzalmat érzett egy játszópajtása iránt, a ki az ország egyik legelőkelőbb mágnás családjából származott.

A gyermekkori játszótárs viszonzni is látszott ez érzelme-
ket, évekig kitüntette Czóbel Minkát – de aztán, egészen váratlanul ennek egyik legjobb barátnőjét vezette oltárhoz.

Czóbel Minka ritka magasztos lelkületére vall, hogy ezért barátnőjével nem szakított – és azzal ma is a legmelegebb viszonyban van.

A széplelkű versíró-lány szívébe zárta álmait, talán fájdalmait is – de soha sem érezte azzal, a kit ez bánthatott volna – legfeljebb dalaiban zendül meg egy-egy fájó, bús akkord, de azt is csak az érti, a ki ennek a nemes nagy léleknek szívregényét ösmeri.

Czóbel Minka nagyon szereti sógornőjét, Czóbel Istvánnét, született Mednyánszky Marianne bárónőt – a jeles festő nővérét – és a kedves Miry – így nevezik intim körben – társasága mindig a legjótékonyabb hatással van rá.

Különösen sógornője karikaturás albuma nevelteti meg gyakrabban a komoly kis Minkát, mert Miry báróné zseniálisan karikíroz és albumában meg lehet találni – pompásan eltalálva – főrangú tarsaságunk majd minden tagját.

Nérén, a Mednyánszkyak ősi kastélyában víg élet folyik ha oda jön a család Sappho-ja, és míg a magas, íves ablakokon beragyog a halvány téli napsugár, és Miry báróné skizzeket csinál, addig Minka zongorához ül és Beethoven akkordjai magasabb régiókba ragadják ezt az igazán költői lelkületű társaságot.

Nagyon érdekes a Czóbel Minka szobája.

Az egész szoba *hófehér*. Fehérek a tapetták, fehérek a szőnyegek, az apró, Louis XV. stílű bútorok és az ágy, a mely nagy, széles, fehérrojtos takaróval van leborítva.

A szobában van egy kis fehér márványkandalló és míg ott hamuvá lesz az erdő fája és lassan hamvad ki a zsarátnok, addig leül az íróasztalkája elé és erős, jellemző vonásaival veti papírra a *Fehér dalok*-at és azokat a misztikusan sajátos verseket, a melyek **szelveny** szemnek engednek csak bepillantani lelkébe.

Bibliográfia

A Vay családról

DANCS Lajos ny. m. k. honvéd-őrnagy, 1848/49-iki honvéd-kapitány (1890) Töredékek tízéves emigrationalis élményeimből (Székely Simon kiadása, Nagy-Szöllős)
www.terebess.hu/keletkultinfo/dancs.html

EGERVÁRI Ödön (1870) Magyar királyi honvéd törzstisztek albuma 52 arcképpel és életrajzzal – gr. Vay László: 10–14. p.
(I. k. Pest, 1870)

KINIZSI István (1999) A „sánta huszár” naplója – Történelmi emlékek az 1848-1849-es magyar szabadságharc katonáinak emigrációs életéből; II. kiadás (Impress K., Marosvásárhely);
www.terebess.hu/keletkultinfo/kinizsi.html

NAGY Iván (1865) Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal, XII. k. 91–109. p.
(Kiadja Ráth Mór, Pest)

NYULÁSZINÉ STRAUB Éva összeállítása és bevezető tanulmánya (1999) A Kossuth-emigráció olaszországi kapcsolatai 1849–1966. (MOL Kiadványai II.) (Forráskiadványok, 34., Budapest)

Gróf Vay Sarolta/Sándor művei

(1900/1) ~ D'Artagnan: Régi magyar társasélet I–II. k.
Előszóval ellátta: Porzó (~Ágai Adolf) (Budapest)

(1900/2) ~ Összegyűjtötte Vay Sándor gróf: Régi nemes urak, úrasszonyok. Históriaik, legendák, virtuosos cselekedetek (Singer és Wolfner K., Budapest)

(1907) ~ gróf Vay Sándor: Pestvármegyei históriák
(Légrády testvérek K., Budapest)

(1986) Régi magyar társasélet. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta Steinert Ágota (Magvető Kiadó, Budapest)

(2000) Levelek a buckából. Sorozatszerkesztő: Sztavinovszky Gyözőné. Válogatta és az utószót írta: Radnai József (Schulcz Kft., Dabas)

(1909–1910) *Gróf Vay Sándor munkái I–X. kötetben.*

(Országos Monográfia Társaság, Budapest)

- I. A régi világból
- II. Amikor még postakocsin jártak
- III. Lavotta szerelmei és más elbeszélések
- IV. A királyné poétája és más elbeszélések
- V. Udvari dámák leveleiből és más elbeszélések
- VI. Megfakult írások
- VII. A palatinus-huszárok
- VIII. Erzsébet királynénál és más krónikás följegyzések
- IX. Elpusztult urak
- X. Ősökről – unokáknak

(é. n.) *Európa bál. Tárcák és elbeszélések.*

Válogatta és az előszót írta Szávai Géza (Pont Kiadó, Budapest)

Gr. Vay Sándorról (Saroltáról)

BORGOS Anna (2007) Vay Sándor/Sarolta: Egy konvencionális nemiszerepáthágó a múlt századfordulón, HOLMI 2007. febr. online kiadás (www.holmi.org/2007/02/borgos-anna-vay-sandorsaroltaegy-konvencionalis-nemiszerepathago-a-mult-szazadfordulon))

GYÖNGYI Izsó (1921) Színész egy félszázadon át (Budapest)

BUZA Péter (1984) Pest-Budai történetek (Idegenforgalmi K., Budapest)

KÁSZONYI Dániel: Magyar hon négy korszaka

Szépirodalmi Kiadó Bp. 1077 Magyar Századok sor.

Fordította: Kosáry Domokos, Márkus László tanulmányával és jegyzeteivel.

KRAFFT-EBING, Richard von (1908) Psychopatia sexualis különös tekintettel a rendellenes nemi érzésre (Kostyál, Budapest)

KRÚDY Gyula (1974) A szobrok megmozdulnak

[1926: A magyar George Sand: Vay Sarolta grófné, a női gentleman, 426. p., 1930: Vay Sándor és Simlismariska kalandregényei, 410. p.] (Gondolat, Budapest)

(1966) *A tegnapok ködlovagjai* [A csínyes Vay gróf vagy az udvarház utolsó költője, 382. p.] (Szépirodalmi K., Budapest)

ONAGY Zoltán (2006) Vay Sarolta/Sándor a kiegyezés korából (www.ujkonyvpiac.hu/cikkek.asp?id=2724)

(2009) *Se férfi, se nő = író* (www.irodalmijelen.hu/?q=node/2339)

- RADNAI József (2000) *Utószó*. In: Vay (2000) 123–135. p.
STEINERT Ágota (1986) *Utószó*. In: Vay (1986) 499–507. p.
SZÁVAI Géza (é. n.) *Szép, nemes, komikus! avagy a jeles hazafinak, Keglevich Bélának és közönségének viszonya a humorhoz*.
In: Vay (é. n.) 7–13. p.

Gróf Vay Péter művei

- (1904) *Khina és Japán a XX. század küszöbén* (Budapesti Szemle)
(1906) – *Kelet császárai és császárságai* – színes műlappal,
50 műmelléklettel, 86 szövegképpel és arcképpel (Budapest);
– *Ázsiai útjáról Szibérián át Khinába, Koreába és Japánba*
(Budapesti Hírlap 338., Vasárnapi Újság 47. sz. és
Berlinben német, Párizsban angolból franciára fordítva
– *Emlékbeszéd gróf Károlyi Sándor felett a főthi kegyúri
templomban 1906. május 20.* (Budapest)
(1907) *Nippon aesthetikája*. A japán festészeti iskolák, azok mesterei
és műemlékei (Budapest); *Alkotmány* 252, *Pester Lloyd* 252. sz.
(1908) – *Kelet művészete és műzslése* – 2 színes műlappal és
12 műmelléklettel (Budapest), *Egyházi Műipar*, *Magyar Iparmű-
vészet*, franciául *Revue de Hongrie*;
– *Angol ipar és iparművészet* (Budapest)
– *A stylusok evolúciója – „Societas et Charitas”*
(Sancta Maria Intézet)
– *Nach Amerika in einem Auswandererschiffe* (Berlin)
(1909) *Diletantik és diletantismus* (Budapest)
(1910) *Amerikai naplókivonatok* (Budapest)
és a *Vasárnapi Újság* 15. száma.
(2001) – *Peter Vay: Korea of bygone days*; In: *Kelet császárai és
császárságai*, angol nyelven, 111 p. (Terebess K., Budapest)
– *Magyar Elektronikus Könyvtár* (mek.oszk.hu/03800/03805)
FALUDI Péter (2000) *Egy elfeledett Kelet-kutató a század eleji
Koreáról*, *Valóság* 2000/10. sz. (Budapest)
PÁLINKÁSNÉ BALÁZS Tünde–KAPUI Ágota–HÁDA Csaba
szerk. VALENTYIK Ferenc alapötletére és adatgyűjtésére tá-
maszkodva (2008) *Gróf Vay Péter emlékére* (Dabas)